

# ביטחון ומדיניות חוץ

## תפקידו של השופט הקנדי רנד ב-UNSCOP

אליעזר טאובר

ב־2 באפריל 1947 פנתה ממשלת בריטניה למוזכ"ל האו"ם בבקשה לכנס מושב מיוחד של העצרת הכללית כדי לדון בשאלת ארץ־ישראל. המושב המיוחד התקיים בין 28 באפריל ל־15 במאי, ובמהלכו הוחלט להקים ועדת חקירה מיוחדת, שתבדוק את המצב בארץ־ישראל ותדווח על תוצאות בדיקתה, בליווי המלצות, למושב הסדר הבא של העצרת שנועד להתכנס בספטמבר. הוועדה, שמכאן ואילך נודעה בכינוי UNSCOP (United Nations Special Committee on Palestine), אמרה היתה למנות אחר־עשר חברים, והחלטת העצרת קבעה שאחד מחבריה יהיה קנדי.

מי שנבחר למלא את תפקיד הנציג הקנדי בוועדה היה השופט אייבן רנד (I. C. Rand), מבית־המשפט העליון של קנדה. כפי שיוכח להלן, עתיד היה רנד להיות איש המפתח בוועדה ומי שהתווה את הקווים הכלליים של דוח הרוב שלה, שהיה הבסיס להחלטת החלוקה שנתקבלה באו"ם ב־29 בנובמבר. אין תכליתו של מאמר זה לנתח באופן מקיף את תולדות פרשת UNSCOP ואת ההתלבטויות שהובילו את אחר־עשר חבריה להסכת מסקנותיהם כמו־כן, אין מטרתו לנתח את הכנות היהודים לקראת בואה של הוועדה ואת היעדרן של הכנות כאלה מצד הערבים, או את הדרך שבה נתפסו חברי הוועדה בעיני השלטונות הבריטיים. תקצר היריעה מלדון כאן בנושאים אלה, הראויים למחקר מקיף בפני עצמם ולסקירה נפרדת בהיקף של ספר שלם, שטרם נכתב. מאמר זה מתמקד בתרומתו של השופט הקנדי רנד לוועדה. מטרתו לגסות ולהוכיח שדווקא רנד, שהיה איש הדומיננטים הבריטיים ונחשב כמי שלא יפעל נגד האינטרסים של הבריטים ותפיסותיהם בנוגע לשאלת ארץ־ישראל, הוא שדחף את חברי הוועדה להחליט שהמנדט הבריטי נכשל ותייב להסתיים, והצליח לגבש רוב מקרב חברי UNSCOP לתמיכה בהצעת החלוקה. כמו־כן ינסה המאמר להסביר מדוע נקט רנד גישה זו, ומהו שגרם לשופט בית־המשפט העליון של קנדה לאמץ את גישת הציונים כמעט במלואה. יוכח כי רנד, שבתחילה נתפס כחסר פניות ביחסו ליהודים ולערבים, לאמתו של דבר לא היה כזה, ומראשית מעורבותו בשאלת ארץ־ישראל גילה אהדה ברורה, אם כי לא מופגנת, כלפי עמדת הצד היהודי.

## הבחירה

ביום סיום המושב המיוחד הודיע מזכ"ל האו"ם לשר החוץ הקנדי, כמו גם ליתר המדינות שנציגיהן היו אמורים להשתתף בוועדה,<sup>1</sup> על החלטת העצרת הכללית. הוא ציין כי מצפים לבחירתם של נציגים בעלי 'מוסר גבוה ויכולת מוכרת בעניינים בין-לאומיים', שיפעלו 'ללא משוא פנים ובתום לב'. בתחילה ביקש להיות הנציג הקנדי בוועדה תת-שר החוץ הקנדי לסטר פירסון (L. Pearson) פירסון הוא שעמד בראש הוועדה הראשונה ('הפוליטית') של העצרת הכללית במושב המיוחד, שדנה בהרכב העתידי של UNSCOP ובהנחיות שיינתנו לתבריה. ואולם, ראש ממשלת קנדה, מקנזי קינג (W. L. Mackenzie King), התנגד נחרצות להשתתפותו של פירסון בוועדה, בטענה שהמינוי יחייב אותו להיעדרות ממושכת מדי ממשיותו השוטפות במשרד החוץ. פירסון לא הציע מועמדים אחרים, אך הדגיש בפני קינג את חשיבות המינוי למעמדה של קנדה בוירה הבין-לאומית. בהתייעצות בין קינג לשר החוץ סן לורן (L. St. Laurent) נקב זה האחרון בכמה שמות, ובהם בשמו של שופט בית-המשפט העליון של קנדה, אייבן רנד. קינג שהסכים כי 'עלינו לבחור מישהו בעל יכולת ומעמד יוצאים מגדר הרגיל', פסק מיד שרנד הוא 'ללא ספק הטוב ביותר'. אמם בתחילה לא נלהב רנד לקבל את המינוי (באותה עת כבר סיים לתכנן את חופשת הקיץ שלו), אך בסופו של דבר הסכים, בהדגישו כי יפעל בוועדה על-פי צו מצפוננו בלבד ולא יקבל הוראות מאיש.

ב-22 במאי אישר הקבינט הקנדי את מינויו של רנד לנציג קנדה ב-UNSCOP. כמו-כן הוסכם למנות כנציג-מחליף (alternate) את לאון מיירנד (L. Mayrand) ממשרד החוץ הקנדי. הקבינט החליט שלא להנחות את רנד או לייעץ לו באשר למגמות שצריכות להנחותו בוועדת החקירה - לא לפני תחילת עבודתה ולא במהלכה. זאת כדי שיוכל לפעול כשהוא חופשי לחלוטין מהשפעה מהד, וכדי שמסקנותיו לא בהכרח יחייבו את ממשלת קנדה מאידך. בו ביום מסר סן לורן הודעה רשמית על המינוי לפרלמנט הקנדי.<sup>2</sup>

1. מלבד קנדה השתתפו בוועדה נציגי אוסטרליה, צ'כוסלובקיה, גואטמלה, הודו, איראן, הולנד, פרו, שוודיה, אורוגוואי ויוגוסלביה.
2. החלטות קבינט, ישיבות 22 במאי ו-11 בספטמבר 1947, הארכיון הלאומי של קנדה (אוטווה) [להלן: NAC RG 2/2640]; 'United Nations Palestine Committee - Canadian Representation', 22 May 1947, and also 'Special Committee on Palestine of the United Nations General Assembly - Canadian Participation', 18 June 1947, NAC RG 25/4219; פגישת ראשי מחלקות, משרד החוץ, 2 בספטמבר 1947, NAC RG 25/3814; 'Dominion of Canada, Official Report of Debates - House of Commons, Third Session - Twentieth Parliament, 1947, 4, Ottawa Memorandum on an interview with Joseph Bradette', 1947-1948, p. 3315; וכן: 'Z 5/471', 16 בספטמבר 1947, מכתב ליונל גלבר לקציני הקישור של הסוכנות היהודית לוועדת החקירה, מיום 5 ביוני 1947, 'S 25/5374';

אייבן רנד (1884-1969), בוגר בית הספר למשפטים של הרווארד, כיהן כשופט בית־המשפט העליון של קנדה בשנים 1943-1959. ב־1946 שימש בורך בסנסוך עבודה ארוך ומר שפרץ במפעל המכוניות 'פורד' בווינדזור, אונטריו. הפתרון שהגה לסיום הסנסוך זכה לכינוי 'נוסחת רנד'. הוא קבע שכל המועסקים במפעל חייבים לשלם את דמי האיגוד המקצועי השוטפים אך אינם חייבים להיות חברים באיגוד המקצועי. רנד נימק את קביעתו בכך שכל העובדים נהנים מתוצאות מאבקיו של האיגוד המקצועי ולכן כולם חייבים לשלם מסי חבר שוטפים. ואולם, טען רנד, אין לחייב פועלים להצטרף לאיגוד בניגוד למצפונם; החברות צריכה להיות על בסיס התנדבותי בלבד, ומי שיבחר שלא להצטרף לאיגוד, יש לפטור אותו מתשלום דמי הכניסה לאיגוד. עוד פסק רנד שהאיגוד יוכל להכריז על שביתה רק לאחר הצבעה שבה ישתתפו כל העובדים, בין שהם חברים באיגוד ובין שאינם חברים בו. פסיקתו של רנד, שהקנדים הגדירוה 'משפט שלמה', הותירה את כל הצדדים מרוצים במידה מסוימת והיתה לאבן פינה בתחום יחסי העבודה בקנדה. רנד זכה למוניטין רב לא רק בחוגים משפטיים אלא גם בקרב הציבור הרחב בקנדה.

כשנבחר רנד לכהן כנציג קנדה ב־UNSCOP היו שהצביעו על חוסר נסיונו בעניינים בין־לאומיים בכלל ובסוגיית ארץ־ישראל בפרט. אך רעיון הציונות לא היה זר לו. כבר במרס 1947, עוד בטרם יכול היה מישו לחוות את מינויו לנציג קנדה בוועדה, פרסם רנד מאמר על השופט היהודי־אמריקני לואיס ברנדייס ב־*Canadian Bar Review*. רנד, שהזדהה עם דעותיו של ברנדייס נגד פאודליזם כלכלי, ידע על היותו ציוני. הוא גם ידע שהשופט פליקס פרנקפורטר ציוני. משמונה לנציג קנדה בוועדה קרא את דוח ועדת פיל וספרות נוספת בנושא ארץ־ישראל והציונות.<sup>3</sup>

ד' הורוביץ, בשליחות מדינה נולדת, תל־אביב תשי"ב, עמ' 193. וראה גם: A. T. Hillmer, 'Canadian Policy on the Partition of Palestine 1947', M.A. Thesis, Carleton University, Ottawa 1981, pp. 67-68. פקידת משרד החוץ הקנדי, מצטטת דברים מיומו של קינג מיום 19 במאי 1947.

3. קטע מ־"Canada Opdom" מס' 21, 28 במאי 1947, וקטע ממברק מס' 31 מנציגות בריטניה בקנדה למשרד הדומינונים, מיום 5 בפברואר 1946, PRO FO 371/61783/E6842; מברק 472 מהנציג העליון, קנדה, למשרד הדומינונים, מיום 24 במאי 1947, PRO FO 371/61773/E3332; מכתב הארי באטשאו (מונטריאול) לגלבר מיום 30 במאי 1947, א"מ United Nations Special Committee on Palestine - Release No. 4; 93.03/2266/24 מאת קצין המידע (ירושלים), 9 ביוני 1947, אצ"מ S 25/5963; מכתב גלבר לקציני הקישור של הסוכנות היהודית לוועדת החקירה, מיום 5 ביוני 1947, אצ"מ S 25/5374; *United Nations Weekly Bulletin*, 3, 3, 15 July 1947, p. 112. לאון מייירנד היה דיפלומט קנדי־צרפתי שהתמחה בעיקר בענייני אירופה ואף שירת בשגרירות קנדה במוסקבה. ואולם, כיוון שרעייתו היתה תורכיה נודמן לו לבקר פעמים רבות במזרח התיכון ואף לקרוא על ארצות האזור. לפי עדותו סייע לכמה משפחות יהודיות מאוסטריה להימלט לאנגליה ומשם לקנדה. מייירנד היה נלהב משליחותו הצפויה וערב צאתו קרא את הספר *Palestine Mission* מאת ריצ'רד קרוסמן, שהיה הנציג הבריטי בוועדת החקירה האנגלו־אמריקנית של 1946 ובעקבות חברותו בה הפך פרו־ציוני. במכתב לאיש הסוכנות היהודית

לא הכול בקנדה היו שבעי רצון ממינויו של רנד. בסוף מאי שאל חבר הפרלמנט ג'ון האקט (J. T. Hackett) ממפלגת האופוזיציה הפרוגרסיבית-קונסרבטיבית מדוע מערבים שופט מהערכה השיפוטית הבכירה ביותר בוויכוח פוליטי שבו דעת הקהל הקנדית 'מפולגת חריפות'. ראש הממשלה הגיב נרגזות שהשאלתה לא הוגשה לצורך קבלת מידע אלא כדי להביע את דעותיו הפרטיות של השואל, 'שהגן בעלות ערך מפוקפק ביותר'. הוא הביע את בטחונו בכך שהבחירה ברנד תזכה להסכמת העם הקנדי ולמעשה כבר זכתה לה. ימים ספורים לאחר מכן שאל חבר הפרלמנט צ'רץ' (T. L. Church), חבר מפלגתו של האקט, שהיה חסיד מובהק של תמיכה במדיניות האימפריאליסטית הבריטית, מה מעורבותה של קנדה בפרשת UNSCOP. שר החוץ הגן על החלטתה של קנדה להסכים להשתתף בוועדה בהדגישו את החופש שניתן לרנד לפעול בה כראות עיניו.<sup>4</sup>

אך השתתפותה של קנדה בוועדה עוררה דאגה לא רק בחוגים הקנדיים. בישיבה של מליאת הנהלת הסוכנות בירושלים ציין משה שרתוק ש'הזוג האימפריאלי [קנדה ואוסטרליה, א"ט] ודאי שיתמוך באנגליה, אולי האבסטרטאלי יהיה יותר נוח לנו'. אחד מאנשי הסוכנות היהודית דיווח מניו-יורק שהוועדה ככלל הגה 'גוף חסר ישע' וכי אין לצפות ממנה להרבה, והוסיף: 'חוששני שהקנדי הוא פרו-ערבי ופרו-בריטי'. אולם אט-אט החל להצטבר בסוכנות מידע מעודד, שהגיע בעיקרו מפעילים ציונים קנדים. הארי באטשאו (H. Batshaw), סגן נשיא ההסתדרות הציונית בקנדה, דיווח ממונטריאל כי מפר מאוטווה מסר לו שרנד הוא 'הגון ורחב אופקין' ומיירנד הוא 'ליברלי'. ליונל גלבר (L. Gelber), ציוני יליד טורונטו ששימש יועץ לסוכנות היהודית בניו-יורק, נפגש עם רנד ועם מיירנד לארוחת צהריים, ולאחר מכן דיווח כי רנד אמנם אמר שאין צורך שהוועדה תבקר במחנות העקורים באירופה לפני בואה לארץ-ישראל, אולם זאת כיוון ש'כל מי שהוא בעל היכרות מינימלית עם מה שקורה בעולם, אינו יכול שלא להיות מודע לקשר בין השאלה הארץ-ישראלית לשאלה האירופית'. מלבד זאת, הבטיח רנד, הוועדה תוכל לבקר במחנות אלה לאחר הסיוור בארץ-ישראל, לפני שתתכנס לכתוב את הדוח הסופי שלה בו'צבה. גלבר התרשם לטובה מגישתו האנושית של רנד ומההכנה שגילה באשר לאתגרים שהסוגיה מעמידה לפניו. כששוחח לאחר מכן עם נציג במשלחת קנדה לאו"ם, אמר לו הלה שהמוניטין

ליונל גלבר סיפר מיירנד שזיהה בספר זה רבות מהתרשמויותיו שלו מהבעיה. ראה מכתב מיירנד לגלבר, מיום 30 במאי 1947, אצ"מ Z 5/487II, וכן מכתב טטרנוביץ (ירושלים) לאיתן (המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית), מיום 27 ביוני 1947, אצ"מ S 25/5375.

4. דיוני הפרלמנט (לעיל, הערה 2), כרך 4, עמ' 3512-3513, 3708; 'Special Committee on Palestine of the United Nations General Assembly - Canadian Participation', 18 June 1947, NAC RG 25/4219. מעניין לציין שבקרב הבריטים היו ססברו בתחילה שיצפוי כי הקו שינקטו הנציגים הקנדי והאוסטרלי בוועדה יכתב על-ידי המדיניות של ממשלותיהם ולא על-ידיהם עצמם. ראה מכתב ג'ון וולש (המשרד לקשרי קומונוולט) לג'וי (פוריין אפיס), מיום 25 ביולי 1947, PRO FO 371/61783/E6842.

הרב שיש לרנד בציבור, האינטליגנציה שלו ויושרתו יקנו משקל רב לחוות דעתו בסוגיה. ואולם, הוא הזהירו כי תהא זו טעות לנסות להשפיע עליו. 'אפילו אנו', אמר, 'איננו יודעים מה תהיה עמדתו הסופית'.<sup>5</sup>

לפני שעזב את אוטווה דן רנד עם אנשי משרד החוץ בהיבטים שונים של הבעיה וביקש מידע על דיוני המושב המיוחד של האו"ם, אך כאמור, באותה עת איש לא היה יכול לעמוד על מגמותיו ותפיסותיו בשאלת ארץ-ישראל. מיינדג הגיע לניו-יורק כבר ב-26 במאי והשתתף בישיבות המכינות של UNSCOP בלייק סכסס. ב-2 ביוני הגיע רנד, ומיד עם בואו הפגין את אישיותו הסמכותית. כמה מחברי הוועדה, ובהם רנד, נתכנסו לפגישה פרטית והסכימו לבחור בנציג השבדי סנדסטרום (E. Sandström) ליושב ראש UNSCOP. ואולם, עם התכנסותה של הוועדה הציע פברגאט (E. R. Fabregat), נציג אורוגוואי, למנות את עמיתו גרנדוס (J. García Granados), נציג גואטמלה, לתפקיד. אל השניים, שלא השתתפו בפגישה הפרטית, הצטרף מיד הנציג היוגוסלבי סימיץ' (V. Simic) שנכח בה. בתום כמה דקות של מבוכה הציע רנד את מועמדותו של סנדסטרום, וזו נתקבלה ברוב של 7 נגד 3.<sup>6</sup>

#### הוועדה בארץ-ישראל

ב-10 ביוני יצאה קבוצת החברים הראשונה של UNSCOP לארץ-ישראל, ובמהלך הימים הבאים הגיעו ארצה יתר חברי הוועדה. מיד עם הגיעם הצטרכו אנשי UNSCOP להתמודד עם המציאות הארץ-ישראלית. ב-16 ביוני גזר הממשל הבריטי עונש מוות על שלושה אנשי אצ"ל בעוון השתתפותם בפריצה לכלא עכו, ומשפחות הנידונים פנו לחברי UNSCOP בבקשה שיתערבו למענם. בעקבות הבקשה התפתח בוועדה דיון, ובמהלכו הועלתה הטענה שההוצאות להורג יפגעו בעבודת הוועדה. רנד התנגד לטענה זו וקבע כי אינו רואה כיצד יישום הממשל הפנימי בארץ-ישראל יכול להכשיל את משימת הוועדה. בסופו של דבר החליטה הוועדה לפרסם הודעה רשמית שבה תביע 'דאגה' מעניין ההוצאות להורג. אולם אז התעורר ויכוח על נוסח ההודעה:

5. פרטוקול משיבת מליאת הנהלת הסוכנות היהודית לא"י שהתקיימה בירושלים ביום 15 ביוני 1947, אצ"מ S 100, כרך 51, עמ' 12301; תזכיר מאת מ' כהני (ניו-יורק) להנהלת הסוכנות היהודית, 4 ביוני 1947, אצ"מ 93.03/2269/21; מכתב באטשאו לגלבר, מיום 24 במאי 1947, אצ"מ 93.03/2266/24; מכתב גלבר לקציני הקישור של הסוכנות היהודית לוועדת החקירה, מיום 5 ביוני 1947, אצ"מ S 25/5374; תזכיר מגלבר לחברי הסקציה האמריקנית, הנהלת הסוכנות היהודית, 16 ביולי 1947, אצ"מ Z 5/485II; א' אילת, המאבק על המדינה: וושינגטון 1945-1948, ב, תל-אביב תשמ"ג, עמ' 186-187.

6. מברק 1517 מקדוגן (ניו-יורק) לפוריין אופיס מיום 2 ביוני 1947, PRO FO 'Special Committee on Palestine of the United Nations; 371/61779/E4726; General Assembly - Canadian Participation', 25 June 1947, NAC RG 25/4219; תזכיר מגלבר לחברי הסקציה האמריקנית, הנהלת הסוכנות היהודית, 16 ביולי 1947, אצ"מ Z 5/485II Yearbook of the United Nations 1946-47, Lake Success, New York; 1947, p. 303

היו שסברו כי יש לכתוב 'ש'כמה' מחברי הוועדה מודאגים, והיו שסברו כי יש לכתוב 'רוב' חברי הוועדה מודאגים. בהצבעה שנערכה בסופו של דבר התברר כי רוב החברים (שישה במספר) סוברים שיש להביע דאגה, שלושה - ובהם רנד - מתנגדים לכך, ושניים נמנעים.<sup>7</sup>

ב-18 ביוני פתחו חברי UNSCOP את סיוריהם בארץ-ישראל בביקור במקומות הקדושים בירושלים. למחרת, כאשר יצאו לסיור בחיפה, הזמין רנד את דוד הורוביץ, קצין הקישור לוועדה מטעם הסוכנות היהודית, להצטרף אליו לנסיעה במכוניתו. במהלך אחת-עשרה שעות הסיור התפתחה בין רנד להורוביץ שיחה ערה, ראשונה מרבות שהתקיימו בין השניים עד לסיום עבודתה של UNSCOP. רנד סיפר להורוביץ על המקום המרכזי שממלאים הליברלים, הדמוקרטיה והחופש בהשקפת עולמו, והורוביץ סיפר לו על שאיפות היהודים ועל גורלם הטראגי בשנים האחרונות. ניכר היה ברנד כי הוא מבין את הקשר שבין אירועי השואה לשאלת ארץ-ישראל, בייחוד בכל הנוגע לסוגיית ההגירה, וכשהורוביץ פירט לפניו את הפתרונות האפשריים לבעיה גילה רנד עניין מיוחד באפשרות החלוקה. הוא שאל את הורוביץ מה תהיה דמותה של המדינה היהודית אם תוקם, והורוביץ השיבו כי כל רצונם של היהודים הוא לחיות בשלום עם שכניהם ולא להיות מעורבים כלל בסוגיות בין-לאומיות. הוא הוסיף כי היהודים צייפו מלהיות הדלק במדורותיהן של אומות אחרות. מספר הורוביץ: 'חשתי כיצד נקלט רעיון החלוקה ונקבע בהכרתו כמוצא היחיד, המבטיח פתרון לצורך האובייקטיבי [...] כיצד נעלמת ההסתייגות שהיתה נטועה בו בבואו לארץ לגבי מפעלנו והיאך יורשת את מקומה הבנה עמוקה, היונקת מאהבת-אדם ומצפון אנושי שחוברו להם מחשבה פוליטית חותכת והסתכלות מרחיקת ראות'.<sup>8</sup>

אלא שהיהודים היו רק צד אחד בסכסוך. באותו היום תכננה הוועדה לבקר בבית-החרושת הערבי לסיגריות קרמן-דיק. אמנם הוועד הערבי העליון הטיל חרם על ועדת החקירה ואסר על כל הופעה רשמית של נציגים ערבים בפניה, אך ביקורי נימוסין מסוג זה לא נאסרו. משהגיעו חברי הוועדה לבית-החרושת, נמסר להם שליהודים אסור להיכנס למבנה. הורוביץ נאלץ להישאר בחוץ, ורנד 'יצא ממש מכליו'. תמור יותר, מבחינת הערבים, היה הרושם שהותיר על חברי הוועדה הביקור עצמו. במהלך הביקור נגלו לעיניהם תנאי עבודה מחפירים וניצול עבודת ילדים. התשובות 'המכניות והמוכנות מראש' של הילדים לשאלות שנשאלו רק התמירו את הרושם שנתקבל בעת הביקור. הוועדה יצאה את בית-החרושת בתחושות קשות על פיגורם החברתי של הערבים, ורנד הביע בפני הורוביץ את 'שאט-נפשו' מכך שנאלץ לסייר במפעל בלעדיו בשל 'נימוקים שיסודם בהפליה גזעית ולאומנית, השנואים עליו כלי-כך'.<sup>9</sup>

7. ג' גארסייה-גרנאדוס, כך נולדה מדינת ישראל: הרמה כפי שראיתהו כמו עיני, ירושלים תש"ט, עמ' 57, 64, 66-67.

8. הורוביץ, בשליחות מדינה נולדת, עמ' 198-199.

9. שם, עמ' 199-200.

בהמשך היום, כשביקרו בהר הכרמל, הסב הורוביץ את תשומת לבו של רנד לספינות המעפילים בנמל חיפה וסיפר לו על מאבקם של היהודים לעלייה חופשית. בערב, בדרכם חזרה לירושלים, כשעברו ליד מחנה המעצר בלטרון, סיפר הורוביץ לרנד על מעצרו של משה שרתוק ואחרים בידי הבריטים שנה קודם לכן (השבת השחורה), 'וחשתי ששוב נתרשם שופט קנדי זה רושם צמוק'. כשאמר לו רנד: 'מבין אני, כי אתם לוחמים וגבכם אל הקיר', יכול היה הורוביץ לסכם את יום הסיוורים בכך שנתעוררה תקווה לעניין היהודי 'דוקא מאותו צד אשר ממנו ציפינו פחות מכל לאהדה בהתנגשות זו בינינו לבין האינטרסים הבריטיים'.<sup>10</sup>

במהלך סיורי UNSCOP בארץ-ישראל היו להורוביץ ולעמיתיו היהודים עוד כמה הזדמנויות לעמוד על הלך מחשבתם והתרשמויותיהם של הנציגים הקנדים. בעקבות ביקור פרטי שערכו סנדסטרום, רנד ושני חברי ועדה נוספים בביתו של חיים וייצמן ברחובות, ולאחר שסיירו במעבדות מכון ויז, פסקו שני הראשונים על וייצמן: 'אכן, זהו אדם גדול'. בעת קבלת פנים בביתו של משה שרתוק בירושלים, שבמהלכה הציג בן-גוריון סקירה לא-רשמית בעניין שאלת ארץ-ישראל, ניסה רנד לברר מה תהיה תגובת היהודים להצעה של חלוקה עם איחוד כלכלי בין שתי המדינות שתוקמנה והתפתח דיון בהיבטים החוקתיים והטריטוריאליים של ההצעה. חבר הלשכה הראשית של הקק"ל, שליווה את חברי הוועדה בתערוכה בתל-אביב, דיווח שמירנד 'התעכב במיוחד' ליד תמונות של פליטים יהודים שבאו ארצה וליד תמונות שתיעדו את אופן קליטתם בה. כשביקרו בנגב וצפו בבריכות האגירה ובשדות השלחין אמר לו מירנד: 'כאן יש לכם טיעון חזק מאוד לטובתכם'. בדיווח שקיבל שרתוק על ביקור הוועדה בגליל הביע הדובר את התרשמותו כי 'רב חברי הוועדה הם בהחלט בעדנו, ובעצם כך אמר לי מר מאירנד', וכי 'כל מה שראו אצלנו עשה עליהם רושם טוב והם גם משוכנעים כי הכל היה "טבעי" ושלא נעשו "הכנות" למענם'. עוד אמר מירנד לאותו אדם כי רוב חברי הוועדה סבורים שעם זאת הבריטים מארץ-ישראל צפויה לפרוץ מלחמה, ושהערבים ינסו למנוע בכוח הנשק כל עלייה נוספת. לעומת זאת הביע מירנד את דעתו כי אין צורך שהוועדה תבקר במחנות ההסגר בקפריסין. הוא טען כי בידי חברי הוועדה מצוי החומר של הוועדה האנגלו-אמריקנית בנדון וכי הם מודעים למצב הקשה של העצורים, אך תפקידם למצוא פתרון לשאלת ארץ-ישראל. ואכן, כשערכו חברי UNSCOP הצבעה בעניין הביקור בקפריסין הצביע רנד עם רוב חברי הוועדה נגד הביקור, ואף נגד הזמנת נציג של העצורים שם לשימוע.<sup>11</sup>

10. שם, עמ' 200-201.

11. *Palcor News Agency Cables*, 14, 116, 24.6.1947; מצ"מ Z 5/3097; מכתב שטרנוביץ לאיתן מיום 27 ביוני 1947, מצ"מ S 25/5375; מכתב ראובן טריפון (חיפה) למשה שרתוק מיום 3 ביולי 1947, מצ"מ S 25/5374; אשגר 123 מהקונסול הכללי רוברט מקטי (ירושלים) למזכיר המדינה מיום 14 ביולי 1947, מצוטט ב- *FRUS: The Near East and Africa 1947*, 5, Washington 1971, p. 1127; *Africa 1947*, 5, Washington 1971, p. 1127. עמ' 207-206.

בראשית יולי החלה הוועדה בשלב שמיצת העדויות. בניגוד לשאר חברי הוועדה, שהרבו להפנות שאלות לעדים, מיעט רנד להתערב בעת השמעת העדויות ולמעשה התערב בדיון התערבות של ממש ארבע פעמים בלבד. ואולם, בדיון ניהל קבוצה כי בכל ההתערבויות הללו נתגלו היבטים שונים של תוכנית החלוקה שהחלה להתקם בראשו. ביולי שאל רנד את בן-גוריון האם תוכניות היהודים להגירה ולהתרחבות כרוכות בגיוס של כוח הגנה חיצוני מטעם האו"ם. בן-גוריון השיב שגם אלמלא קיומו של האו"ם היו היהודים מצליחים להסתדר במקרה שבריטניה היתה מחליטה לעזוב: הם היו מביאים בעצמם עוד עולים, מגינים על עצמם באמצעים שלהם ולא מוותרים. אחר כך אמר רנד להורוביץ כי התרשם מאוד כשבן-גוריון סיפר, בעת גאומו בפני הוועדה, שחרש את קרקע הארץ כשרובה תלוי לו על כתפו. רנד העיר כי 'צריך קשיות ואופי בשביל זה'.<sup>12</sup>

יומיים לאחר עדותו של בן-גוריון השמיע הורוביץ עצמו את עדותו. הורוביץ הופיע לפני הוועדה כמומחה לעניינים כלכליים מטעם הסוכנות היהודית, ורנד חקר אותו על יחסי הגומלין הכלכליים בין היהודים לערבים בארץ. טענת הורוביץ היתה כי כל ניסיון לערוך מאזן מסחרי בין היהודים לערבים יהיה לרעת היהודים. הוא טען כי היהודים קונים תוצרת חקלאית מהערבים אך לא מוכרים להם מוצרים חקלאיים כלל, וכי בתחומים מסוימים נסמכים היהודים על החקלאות הערבית - למשל, ברכישת גידולים לתזנת העופות והבקר שהם מגדלים. עוד סיפר הורוביץ שהיהודים קונים חומרי בניין מהערבים ואף מעסיקים ערבים בעבודת הבניין עצמה, וכי למעשה, כנגד כל יהודי המועסק בידי ערבי, אם בכלל יש כזה בנמצא, מועסקים מאה ערבים בידי יהודים. גם בתחום מכירת הקרקעות, העיד הורוביץ, הדרך היא חד-סטריית - מן הערבים אל היהודים. הוא טען כי התוצאה של כל אלה היא מעבר של הון יהודי לקהילה הערבית. זאת ועוד, הוסיף, פעולות הפיתוח המואצות של היהודים בארץ-ישראל מביאות לקניית בהיקף אדיר בארצות השכנות, למעבר של הון יהודי אליהן ולהיווצרות גירעון מסחרי עצום בין ארץ-ישראל לשכנותיה. הורוביץ טען כי ככל שיגיעו יותר עולים כן יגדל הגירעון, על אחת כמה וכמה לאור החרם הערבי, המונע ייצוא לארצות השכנות. כששאל רנד אם בתחום המוצרים התעשייתיים המכירות הן הדדיות, ענה לו הורוביץ שאמנם היהודים מוכרים מוצרים כאלה לערבים בארץ-ישראל, אך מדובר בחלק שולי מאוד ולמעשה זניה במאזן התשלומים בין שני הצדדים. על שאלתו של רנד האם אין היהודים קונים מוצרים תעשייתיים מהערבים השיב הורוביץ בשלילה, והסביר זאת בכך שהתעשייה הערבית מצומצמת בהיקפה ועיקרה בתי מלאכה קטנים. כשתהה רנד - ולאור חוויותיו המשותפות עם הורוביץ

12. United Nations Special Committee on Palestine, *Report to the General Assembly*, 3, Lake Success, New York 1947, pp. 66-67; [להלן: דוח UNSCOP]; 'Conversation between Justice Rand and D. Horowitz', 6 באוגוסט 1947, א"מ. 93.03/2270/1



לא ייפלא מדוע - אם אין היהודים מעשנים סיגריות ערביות, נאלץ הורוביץ להודות שאכן הם מעשנים סיגריות כאלה, ובכמויות גדולות.<sup>13</sup>

אולם המפגש המרתק ביותר במסכת העדויות, עימות של ממש, נערך בין רנד לפרופסור מגנס, נשיא האוניברסיטה העברית. מגנס הופיע לפני הוועדה כנציג אגודת 'איחוד', אגודה שהוקמה ב־1942 במטרה לפעול למען הקמת מדינה דו־לאומית, ערבית־יהודית, בארץ־ישראל. בהופיעו לפני UNSCOP הטיף מגנס ליישום רעיון המדינה הדו־לאומית וקרא להנהיג בה שוויון (parity) פוליטי בין הערבים ליהודים. רנד שאל את מגנס האם העובדה ששני העמים הם עמים שמיים מרבה את הסיכויים לשיתוף פעולה ביניהם. מגנס, שהתקשה להשיב לשאלה, ציין שמקורם המשותף של שני העמים ודאי ימנע את קיומה של שנאה גזעית ביניהם: הלאו ערבי לא יגיד ליהודי 'יש לך אף ארוך' כיוון שלערבים רבים יש אפים ארוכים, ויהודי לא יאמר לערבי 'אתה סוחר יותר מדי פיקוח', שהרי גם בין היהודים יש סוחרים מאוד פיקחים. כששאל רנד עד כמה מפותחת התפיסה הלאומית בקרב היהודים והערבים, ענה מגנס: 'אילו ידעת על דרך למחות את הבעיה הזו...', וכשביקש רנד לדעת מה מידת רגישותו של הנושא בארץ, השיב מגנס כי הנושא 'מאוד רגיש' וכי רגישותו 'בעלייה'. בעניין הצעתו של מגנס, שתיחקק לארץ־ישראל הוקה שתקבע שוויון פוליטי בין הערבים ליהודים בלי להתחשב בהיות מי מהם הרוב או המיעוט, שאל רנד מי יבטיח שהרוב לא יתכחש לחובתו החוקתית לשמור על שוויון זה. על כך השיב מגנס: 'האו"ם'.<sup>14</sup>

בשלב זה דיבר ד"ר משה ריינר, אף הוא בשם 'איחוד', על מגרעותיו המעשיות של רעיון החלוקה, ובעיקר על אלה שבתחום הכלכלי. רנד שאל אותו האם העניינים הדורשים טיפול משותף מחייבים הקמת מדינה דו־לאומית, והאם לא ניתן לחלק את הארץ חלוקה פיזית ולהנהיג מנהל משותף בתחומים הדורשים זאת. ריינר השיב שאולי הדבר אפשרי בתחום משק המים, אולם ייזרתו בעיות אחרות, כגון היחס המספרי בין היהודים לערבים בתוך המדינה היהודית או נושא המכסים. רנד התעקש ושאל: 'אבל האם לא ניתן להקים רשות מנהלית מרכזית עם סמכות מוגבלת, כאשר לשני החלקים הנפרדים תהיינה כל הסמכויות של מדינה?'. בנקודה זו התערב מגנס בציינו כי ההצעה לחלוקה המלווה בפיקוח או מנהל משותפים היא אמנם סבירה יותר, אך ההתנגדות הרבה לחלוקה הן מצד הערבים והן מצד היהודים מעמידה בסימן שאלה את נכונותם לציית לסמכות משותפת כזו. רנד תהה האם אין אחת המשמעויות של לאומיות שיהיה לעם 'שטח משל עצמו, שניתן לעמוד עליו, לכרוע עליו, לנשק אותו, לעשות בו מה שרוצים - משהו שיהפוך לקרקע לאומית מקודשת?'. הוא טען כי תוכניתו של מגנס מוציאה זאת מכלל אפשרות. על כך השיב מגנס כי לו עצמו יש קשר לכל נקודה בארץ, אפילו לג'נין, וברור שג'נין תהיה חלק מהמדינה הערבית.

13. דוח UNSCOP (לעיל, הערה 12), עמ' 101-102.

14. שם, עמ' 177-178, 180; *United Nations Weekly Bulletin*, 3, 5, 29 July 1947, p. 158.

כשתמה רנד מדוע לא יוכל מגנס לבקר בג'נין אם תקום רשות מנהלית מרכזית, ענה מגנס שאם כך, הרי שכוונתו של רנד שהרשות המרכזית היא שתהיה בעלת הסמכות העליונה בארץ. רנד השיב שלא זו כוונתו. הוא הדגיש שהסמכויות בנושאי הקרקע וההגירה יינתנו לשתי המדינות הנפרדות, וכי סמכויותיה של הרשות המרכזית יהיו בתחומי מכסים, סחר חוץ, תקשורת, ותחומים משותפים אחרים.<sup>15</sup>

רנד התקשה להבין מדוע מגנס כה נחרץ בהתנגדותו לצמצום סמכויות הרשות המרכזית עד למינימום, ומדוע הוא מתנגד לכך שתהיינה שתי ממשלות. על כך הגיב מגנס באמרו כי פתרון מעין זה יגרום לפירוד בין הערבים ליהודים, לגבולות בין העמים, ל'שוביניזם' ול'אירידנטיזם'. הוא ציין כי כבר עתה מנסים תומכי החלוקה מקרב היהודים לשכנע את שומעיהם לצדד ברעיון בטענה שגבולות אינם נצחיים. גבולות, אמר מגנס, משמעם שאיני כאן והוא שם', ובסופו של דבר יילחמו עליהם. לעומת זאת, טען מגנס, לפי תוכניתו לא יהיה צורך ברכון בשביל לעבור מאזור לאזור בארץ-ישראל. כשרנד השיבו שגם לפי תוכניתו שלו לא יידרש לשם כך דרכון, נדמה היה לרגע שמגנס מתרצה, אך מיד הוא שאל אם נוסף על חופש המעבר בין שני חלקי הארץ יהיה גם חופש רכישת קרקע. על כך השיב רנד בשלילה: חופש מעבר - כן, אבל כל מדינה תפקח על קרקעותיה ועל ההגירה לתוכה. לכך התנגד מגנס. שאיפתו היתה שהוא וכל ערבי יוכלו לרכוש קרקע בכל מקום בארץ. רנד הסכים שמצב כזה הוא בוודאי רצוי, אך טען שהוא לא כל-יכך מעשי. הוא סבר כי יש לפתור את הבעיה בדרך שתעורר התנגדות מעטה ככל האפשר. כששאל את מגנס כיצד לדעתו ניתן יהיה ליצור באזרחים תחושת נאמנות למדינתם בארץ-ישראל, מצב שאינו קיים בה כיום, השיב מגנס שזוהי בדיוק שאיפתו - שהנאמנות תהיה למדינת פלסטיין ולא למדינה יהודית או ערבית. הוא טען כי למצב כזה ניתן יהיה להגיע רק אם יהיו כמה שפחות מחיצות - טריטוריאליות, פוליטיות או כלכליות. אבל מהי הדרך המעשית להשיג זאת, חזר והקשה רנד, ומגנס הודה כי נאמנות למדינה מושגת ביתר קלות במדינה חד-לאומית, אך ציין את קנדה כדוגמה לכך שהדבר אפשרי גם במדינות דו-לאומיות.<sup>16</sup>

בהמשך דבריו טען מגנס כי כל פתרון שיוצע, האו"ם יהיה חייב לכפותו, וכי לדעתו לא ניתן יהיה לכפות חלוקה ותפרוץ מלחמה. מגנס סבר כי הניסיון לכפות חלוקה 'עורר עוינות שעדיין איננה קיימת', בשעה שמדינה דו-לאומית למעשה כבר קיימת ולא נותר אלא לפתח את הרעיון. לבסוף שאל רנד: 'ומה לגבי המטרה הפחות או יותר אוניברסלית, או החלום, או יכול אתה לקרוא לזה משאת נפשו של העם היהודי, שתהיה לו איזו פיסת קרקע בעולם הוזה שהוא יוכל לומר עליה שהיא שלו בלבד?'. מגנס השיבו שאילו היה יכול, היה מקים מדינה יהודית, ושאינו מאלה המתנגדים לכך עקרונית. ואולם, טען, המצב בארץ-ישראל אינו 'סְבוּלָה רָסָה' - יש בה שני עמים. עוד אמר מגנס לרנד שאם הוא סבור שהחלוקה תענה על כמיהתם בת

15. דוח UNSCOP (לעיל, הערה 12), עמ' 183-184.

16. שם, עמ' 184-186.

מאות השנים של היהודים לפינה משלהם בעולם, לבית, למדינה - הרי הוא טועה, שכן המדינה היהודית תהיה קטנה מדי ויהיו בה יותר מדי ערבים. הוא הוסיף ואמר כי אילו נמסרה ארץ־ישראל כולה לעם היהודי (ויש מבין היהודים שרוצים גם בגדתו השנייה של הירדן, אפילו עד גהר הפרת) אולי היה הדבר מספק את הצורך ההיסטורי שלו במדינה, אך לא חלוקה בשטח 'זעיר' כזה. על כך העיר רנד: 'מה שאתה אומר הוא, שהכמיהה הזו חייבת להישאר לנצח בלתי מסופקת', ומגנס השיבו: 'מה שאני אומר הוא, שכל עוד יש כאן שני עמים, העם היהודי יצטרך להסתדר בלי זה, כפי שעשה זה מאות בשנים'. הוויכוח בין מגנס לרנד תם, והנציב העליון קאנינגהם יכול היה לדווח ללונדון שקריאתו של מגנס למדינה דו־לאומית 'כשלה בשכנוע הנציגים'.<sup>17</sup>

העדות האחרונה שבמהלכה התערב רנד היתה עדותו של נציג שומר המקומות הקדושים לנצרות בארץ־ישראל. רנד שאל אותו מהו הבסיס החוקי למעמדם של המוסדות הנוצריים בארץ־ישראל. בתחילה השיב הנציג כי מדובר בסטטוס־קוו בן מאות בשנים של בעלות על מבנים וזכות לנהל טקסים ולפקח על כוח האדם המצוי במבנים. ואולם, לאחר שאלות חוזרות ונשנות שהפנה אליו רנד, הודה הנציג שהשלטון התורכי הוא שקבע אילו מבנים תקבל כל עדה נוצרית, וכי זהו הבסיס לסטטוס־קוו. כאשר הסיק רנד ששינוי במצב זה יהיה בסמכותו של הממשל שישלוט בזמן השינויים, נאלץ העד לאשר את מסקנתו.<sup>18</sup>

#### הוועדה בז'נבה

משתם הביקור בארץ־ישראל יצאה הוועדה ללבנון, שם שמעו חבריה אחדים ממדינאי מדינות ערב, וכמה מהם נסעו לעמאן לפגישה עם המלך עבדאללה. לקראת סוף יולי הגיעה הוועדה לז'נבה כדי לנסח את מסקנותיה. ההחלטה הראשונה שקיבלה בישיבותיה שם היתה לשלוח תת־ועדה למחנות העקורים בגרמניה ובאוסטריה, כדי ללמוד על רצונות שוכניהם בעניין האפשרויות ליישוב מחדש, רפטריאציה או הגירה

17. שם, עמ' 186-187; מברק 1372 מקאנינגהם לשר המושבות מיום 19 ביולי 1947, PRO FO 371/61778/E4190. מגנס לא אמר נואש והמשיך לרבוך בדעה שמדינה דו־לאומית היא הפתרון האפשרי היחיד. כאשר התפרסמה המלצת הרוב של UNSCOP בעד תוכנית החלוקה שיגר מגנס מכתב ארוך לניו־יורק טיימס, ובו הזהיר נגד אימוץ פתרון זה. הוא טען שיישומו יעורר נגדו חזית ערבית 'שעדר כה היתה שקטה'. עוד טען מגנס במכתבו כי אין דרך לשלום במוזה התיכון וולת שיתוף פעולה ערבי־יהודי, וכי בקרב שני העמים יש 'הרבה יותר רצון טוב ונכונות לשותף פעולה' ממה ששיערו חברי UNSCOP. 'פלסטין', טען מגנס, היא ארץ יהודית־ערבית, או מדוע לחלק אותה? מדוע ליצור קונפליקט 'שאינו קיים עדיין'? מגנס ראה ביתר חיוב את דעת המיעוט ב־UNSCOP, שצידדה בזכות מדינה פדרלית, אם כי סבר שיש לבטל את הגבולות בין האזורים במדינה הפדרלית המוצעת, שאף בהם מצא אלמנט פסול של חלוקה. ראה: A. A. Goren (ed.), *Dissenter in Zion: From the Writings of Judah L. Magnes*, Cambridge, MA 1982, pp. 451-456.

18. דוח UNSCOP (לעיל, הערה 12), 4, עמ' 16-17.

לארץ-ישראל. רנד היה בין התומכים בהחלטה זו, שנתקבלה ברוב של שישה חברים, לעומת ארבעה שהתנגדו לה ואחד שנמנע. עוד הוחלט כי המשלחת תורכב ברובה מן הנציגים-המחליפים כדי לאפשר לחברי הוועדה הראשיים להמשיך בניסוח המלצותיה. כך נשלח מיירנד כנציג קנדה, ואילו רנד נשאר בז'נבה. ב-8 באוגוסט יצאה המשלחת לדרכה וב-14 בחודש חזרה, כשחבריה, ומיירנד בפרט, מלאי רשמים ממצבם של העקורים מחד ומנחישותם להגיע לארץ-ישראל מאידך.<sup>19</sup>

סוגיה נוספת שהוועדה הוצרכה לדון בה עת החלה בניסוח המלצותיה היתה האם להזמין את נציגי המעצמה המנדטורית להביע את דעתם. רנד התנגד לכך במרוצתו. הוא סבר כי שמיעת עדות נוספת כזו היא מיותרת, וטען שכיוון שהבריטים הם צד בסכסוך הרי שהזמנתם להתייעצות תפגע בניטרליות של הוועדה. זאת ועוד, כבר בראשית דיוניה המסכמים של UNSCOP קבע רנד שהמנדט הבריטי נכשל וכי יש לשים לו קץ. בהיותו נציג של החשוב בדומיניונים הבריטיים הותירו דבריו אלה רושם רב על יתר חברי הוועדה, והם החלו להצטרף לדעתו כי ימי הבריטים בארץ-ישראל ספורים. ימים אחרים לאחר מכן, בשיחה עם עיתונאי יהודי, פסק רנד שעברם של הבריטים בארץ-ישראל 'מאוס'. הוא סיפר לאותו עיתונאי שקרא את כל המסמכים הנוגעים לעניין ולמד כי בריטניה פשוט התכחשה לכל הבטחותיה. 'הבריטים אטיים ביישוב עניינים. הם תמיד מאחרים. כך היה בשאלת הבורים, כך היה במקרה של הודו, וכך גם באירלנד', אמר רנד, וטען כי נשגב מבינתו מדוע לא אפשרו הבריטים לעולי 'אקסודוס' להיכנס לארץ. הוא סבר כי מחווה כזו היה בה כדי לסייע למציאת הסדר. רנד גם תמה מדוע מחזיקים הבריטים ארבעים או חמישים אלף חיילים בארץ-ישראל. כשעדכן אותו העיתונאי שמדובר במאה אלף חיילים גדלה תדהמתו אף יותר. 'זו שערורייה, זה מגוחך', הגיב, בתהוותו כיצד הבריטים מרשים זאת לעצמם בשעה שיש משבר כלכלי כה חמור בבריטניה. לבסוף פסק שהכול בגלל 'עושי הצרות' בלונדון, האגוצנטריות של בוויין והאובססיה שלו בשאלת ארץ-ישראל, והוסיף שלכן אין מנוס כעת מפתרון חדימשמעי לבעיה.<sup>20</sup>

19. 'Special Committee on Palestine - Subcommittee Three: First Report', 2 באוגוסט 1947, אצ"מ S 25/5441; מברק 182 ממשלחת הסחר הקנדית (ז'נבה) לשר החוץ מיום 9 באוגוסט 1947, NAC RG 25/4219; 'Report of Sub-Committee 3 on its visit to certain assembly centres for Jewish refugees and displaced persons in Germany and Austria', דוח UNSCOP (לעיל, הערה 12), 2, עמ' 14-17; *United Nations Weekly Bulletin*, 3, 7, 12 August 1947, p. 235; *ibid.*, 3, 8, 18 August 1947, p. 237; *ibid.*, 3, 9, 26 August 1947, p. 269; *Yearbook of the United Nations* 1947-48, Lake Success, New York 1949, p. 229 [להלן: ספר השנה של האו"ם]; גרנאדוס, כך נולדה מדינת ישראל, עמ' 212-213.

20. מברק 1162 מנציגות בריטניה (ז'נבה) לפוריין אופיס, מיום 31 ביולי 1947, PRO FO 371/61876/E6991; 'The United Nations Committee on Palestine, Situation'; Report מאת אוברי איבן, 4 באוגוסט 1947, א"מ 93.03/2270/1; 'Minute of a Conversation between Mr. Radak and Mr. Rand', 11 באוגוסט 1947, שם;

כבר בשלב הראשון של הדיונים בז'נבה החליט קצין הקישור מטעם הסוכנות, דוד הורוביץ, שראה ברנד את 'תחום ההתמחות' שלו, להיפגש עמו לשיחה. הורוביץ ביקש לחזק את מגמותיו הפרו-ציוניות של רנד ואת תמיכתו בתוכנית החלוקה. מהדברים שהשמיע רנד בשיחה הממושכת שנערכה בין השניים ומן השאלות שהעלה במהלכה ניתן היה ללמוד מה יהיו קוויה הכללים של התוכנית שיציע ל-UNSCOP. רנד פתח באמרו כי אין הוא מאמין לאיומים הנשמעים ממדינות ערב, וכי הן לא תנקוטנה שום פעולה מעשית רשמית – לכל היותר יישלחו מתנדבים להצטרף לכנופיות בארץ-ישראל. הוא טען שגם מדינות ערב מעוניינות בהסדר סופי, ולכשיימצא, תשלמנה אתו. עוד אמר כי הפחד האמתי שלהן הוא שהיהודים לא יסתפקו בהסדר ויתפשטו אל מעבר לגבולות שייקבעו להם, וכי הוא עצמו ניסה לשכנע את הערבים שנפגש עמם שחששותיהם אינם מוצדקים. בשיחתו עם הורוביץ קבע רנד נחרצות כי הכרח הוא שתהיה ליהודים ארץ 'שלא תהיה בדיחה', שהיו חופשיים לנהלה עלי-פי הבנתם ושיוכלו לקלוט בה עלייה כפי יכולתם. הוא אף גרס כי זכותם להיות מיוצגים באו"ם. עם זאת טען כי יהיה צורך בשיתוף פעולה עם המדינה הערבית שתוקם בתחומים הנוגעים לאינטרסים המשותפים של שתי המדינות. לדוגמה, אמר רנד, לערבים יהיה אינטרס למכור ליהודים מוצרים חקלאיים ואילו ליהודים יהיה אינטרס למכור לערבים מוצרים תעשייתיים. תיוני שיהיה איחור מכסים. הוא הציע שאת שיעור המכסים יקבעו שתי המדינות, ושאם יתגלעו מחלוקות תוקם ועדת בוררות שתמנה יהודי, ערבי ונציג מהאו"ם, או שלושה נציגים מן האו"ם. למעשה הציע רנד כי תוקם רשות עליונה מסוג כלשהו, והיא שתפקח על השלום בין שתי המדינות ועל ענייניהן המשותפים כגון מכסים, תקשורת ועוד.<sup>21</sup>

גרנאדוס, כך נולדה מדינת ישראל, עמ' 237; הורוביץ, בשליחות מדינה נולדת, עמ' 216, 227-228. בסוף שיחתו עם העיתונאי סיפר לו רנד על טיסתו מעל ארץ-ישראל: 'ראיתי את הירדן הפתלתול על כל עיקוליו בדרך לא דרך, והרהרתי שמא אלה הם נודדיו של ישראל שלוואי ולא יסתיימו גם הם כמותו ביס-המות', שם, עמ' 228, וכן בשיחה בין רנד ורנד, לעיל. ראוי לציין שדעתם של הבריטים על רנד אף היא לא היתה חיובית. דונלד מקגילבריי ממשרד המושבות, שירת בממשל הבריטי בארץ-ישראל ושימש קצין הקישור הבריטי ל-UNSCOP, אמר שהוא מוצא את רנד 'מאכזב': הוא כל הזמן רוצה לחזור הביתה, והוא 'אימפולסיבי מדי בהחלטותיו, יסיר מדי, וללא חוש דיפלומטי'. מקגילבריי התעקש לראות ברנד תומך של רעיון המדינה הפדרלית, אף שהודה שרנד עצמו משייך עצמו למחנה תומכי החלוקה. אם מחנה זה מעוניין בחלוקה אמיתית, טען מקגילבריי, מוטב שיפלוט מתוכו את רנד. הוא טען כי רנד 'תקיף ודוגמטי' ומהווה את 'אבן הנגף העיקרית' בדרך של תומכי החלוקה. כל עוד נמנה רנד עם מחנה זה, גרס מקגילבריי, לא יוכלו תומכי החלוקה לגבש תוכנית חלוקה אמיתית. ראה מכתבים ממקגילבריי (ירושלים) למרטין (משרד המושבות) מיום 7 ביולי 1947, PRO CO 537/23381, וממקגילבריי (ז'נבה) לטרפורד סמית (משרד המושבות) מיום 27 באוגוסט 1947, PRO CO 537/23/2342. כפי שיוכה להלן טעה מקגילבריי טעות מוחלטת הן בהערכת אישיותו של רנד והן בהערכת עמדתו ותרומתו לעבודת UNSCOP.

21. 'Conversation between Justice Rand and D. Horowitz', 6 באוגוסט 1947, א"מ 93.03/2270/1; הורוביץ, בשליחות מדינה נולדת, עמ' 215.

במהלך השיחה עם הורוביץ הביע רנד תשש שהמדינה הערבית לא תוכל לשאת את עצמה לבדה מבהינה כלכלית. הורוביץ, שהבין שהדברים מכוונים לתמיכה כספית של המדינה היהודית בערבית, טען מיד שהמדינה הערבית דווקא תהיה 'בת קיום', ושכל מקרה יוכלו הערבים למכור את מוצריהם בשווקים היהודיים. הוא ציין כי סובסידיה כספית ממדינה אחת לשנייה תגרום מתיחות מתמדת, ושם למדינה הערבית יהיה צורך בכסף, מוטב שתלווה אותו מארצות-הברית.

חשש נוסף שהטריד את רנד היה שלשתי המדינות לא יהיה די כוח אדם מנוסה שיוכל לנהלן. הורוביץ הרגיעו כי היהודים מנהלים כבר עתה מערכת מורכבת בהרבה מזו של הממשל הבריטי בארץ-ישראל. זאת ועוד, הוסיף הורוביץ, היהודים כבר הוכיחו את יכולותיהם המנהליות בארצות גדולות הרבה יותר מארץ-ישראל. משהבהיר רנד כי הוא מוטרד בעיקר מן היכולות של הערבים, הרגיעו הורוביץ שחששותיו אינם מוצדקים. הוא ציין כי מדינות ערב האחרות נשלטות בידי ערבים שאינם עולים בכישוריהם על ערביי ארץ-ישראל, וכי בכלל, ערביי ארץ-ישראל הם אנשים 'די אינטליגנטים'.

עוד ביקש רנד לדעת מהם הגורמים לגידול הטבעי המהיר של אוכלוסיית ערביי ארץ-ישראל ומה מספר הערבים שהיגרו לארץ בתקופת המנדט. הורוביץ הסביר לרנד כי הגידול המהיר של האוכלוסייה הערבית נובע מירידה בשיעור תמותת התינוקות עקב הפיתוח שהביאו היהודים לארץ-ישראל, ומן העובדה שירידה זו בתמותה לא היתה מלווה בירידה בשיעור הילודה עצמה. עוד הסביר הורוביץ כי כלות ערביות רבות מובאות לארץ-ישראל באופן לא חוקי בגלל מחירי המותר הנמוכים יותר בארצות השכנות, ומשום כך באופן רשמי מיוחסים הנולדים למספר קטן יותר של אמהות (לדברי הורוביץ, 'השופט רנד גילה עניין רב בשאלת הכלות, והסברתי לו את העניין בפרוטרוט'). כשהציע רנד שאולי עדיף שהסוכנות היהודית תנהל את ענייני ההגירה ודומיהם בשטח היהודי באופן לא רשמי עד שיושג בו רוב יהודי, ושרק אז ייקחו היהודים את השלטון לידיהם באופן רשמי, תמה הורוביץ: 'אבל יש לנו רוב בשטח שאנו דורשים'. על כך השיב רנד: 'לא אם ירושלים על מאה-אלף יהודיה תהפוך לשטח בין-לאומי'. לאפשרות כזו התנגד הורוביץ מידית. הוא טען שאפשר להטיל על העיר העתיקה פיקוח בין-לאומי, אבל אין כל סיבה שלא לחבר את הרבעים היהודיים למדינה היהודית, שכן 'הדבר מאוד חיוני בשבילנו'.<sup>22</sup>

השאלה נותרה פתוחה, והשניים עברו לשוחח על מדיניותו של בוויין בשאלת ארץ-ישראל. הורוביץ טען כי בוויין אחזו אובססיה וכי הוא עוסק בבעיה בלא פרופורציה לממדיה, בנהלו מדיניות אמוציונלית וחסרת היגיון שאינה מבוססת על הערכה אובייקטיבית של העובדות. 'זה גם הרושם שלי', אמר רנד, 'אבל מדוע?'. על כך ענה הורוביץ כי בוויין העמיד את כל הקריירה שלו על פתרון שאלת ארץ-ישראל,

22. 'Conversation between Justice Rand and D. Horowitz', 6 באוגוסט 1947, א"מ 93.03/2270/1

ומססירבו 'היהודים העקשנים וקשי העורף האלה' להיכנע ראה בכך עלבון אישי. עוד טען הורוביץ כי אין ספק שבכווין מקננות תחושות אנטישמיות, ושה'דוסופוביה' שלו גורמת לו לקשר בטעות בין היהודים לכולשביקים. כשציין רנד את בעיית הטרור היהודי והעיר כי היא מזיקה מאוד למטרות היהודים, השיב הורוביץ כי הדבר ידוע ליהודים, אך כל אימת שהם מנסים להיאבק בטרור נוקט הממשל הבריטי פעולות המכשילות את מאמצייהם. הורוביץ הזכיר כדוגמה את פרשת 'אקסודוס', ורנד הסכים ש'זה היה דבר מטופש לעשותו', ושי'מומן היו צריכים לאפשר לעקורים להיכנס לארץ'. הדבר היה רק מקל את המצב. הוא שאל את הורוביץ על הרכבם של ארגוני הטרור היהודיים, והורוביץ השיב שהחברים בהם נמנים עם שלושה מגזרים: אנשים מהשכבות היותר נכשלות שבקרוב היהודים, גנגסטרים ואיראליסטים פנטיים. הורוביץ הסביר לרנד את תמצית תפיסתם של הטרוריסטים, שלפיה תיקונים צודקים מושגים רק במאבק נגד חוקים שאבד עליהם הכלח - מה גם שלפי תפיסתם, הבריטים בארץ-ישראל כלל אינם מייצגים את החוק אלא את ההפך מכך. רנד תהה האם היהודים נוטים להשתמש בכוח לפתרון בעיות, והורוביץ ענה שבשום פנים ואופן לא. הוא הוסיף ואמר כי רק בעשר השנים האחרונות החלו היהודים להשתמש בכוח בסכסוך פוליטי. כשהזכיר רנד את המכבים ענה הורוביץ כי 'זה היה מזמן' - בכל שנותיהם של היהודים בתפוצות ביקרו אותם תמיד על חולשתם ופחדנותם, ובמשך מאות בשנים הם הלכו כצאן לטבח. רנד סיים את השיחה בתהותו מדוע התנגד מגנס לטענתו שליהודים מגיעה קרקע משל עצמם כדי שיוכלו להיות כאומה עצמאית. על כך ענה הורוביץ כי מגנס מתנגד ללאומיות התנגדות עקרונית.<sup>23</sup>

כבר מראשית דיוניה של UNSCOP בז'נבה ברור היה שרנד תומך בפתרון של הקמת שתי מדינות, יהודית וערבית, המנהלות שירותים משותפים מסוימים כדי לשמור על האחדות הכלכלית ביניהן גם לאחר ההפרדה הפוליטית. הוא ציין את הצורך בניהול משותף של כבישים, מסילות ברזל ותעריפי מכסים, ואף את הצורך במטבע משותף. בישיבה רשמית של UNSCOP שנערכה ב־5 באוגוסט הביע רנד את דעתו זו, בהדגישו את הסמכויות הנרחבות שמהן תיהנינה המדינות ואת החופש שיהיה להן להוקק חוקי הגירה כרצונן. הוא אף הציע ששתי המדינות יזכו לייצוג באו"ם, אך משחש בחוסר האהדה שהופגן כלפי הרעיון נסוג ממנו. גם חברי הוועדה האחרים הביעו את דעותיהם, ומשנתברר גודל הפער בין עמדותיהם הוחלט להשעות את פגישותיה הרשמיות של הוועדה ולפתוח בסדרת מפגשים לא־רשמיים שבהם תידונה האפשרויות השונות. במפגש הראשון, שנערך למחרת היום, שב רנד והביע את דעתו שיש להעניק אוטונומיה נרחבת ליהודים ולערבים, בעמדו על הזכויות שיש ליהודים בארץ-ישראל ועל הצורך להגשים אותן 'במידה מסוימת'. רנד גם הציע שהרעיון ייושם תחת פיקוח של מעצמה, בהתכוונו, כפי שנתברר אחר כך, לבריטניה. לבסוף נוכחו חברי הוועדה כי לפנייהם ארבע אפשרויות לפתרון בעיית ארץ-ישראל: הקמת

מדינה אוניטרית מאוחדת - ערבית כולה או יהודית כולה, הקמת מדינה דו־לאומית, חלוקה, או הקמת פדרציה של קנטונים. לפיכך החליטו כי בישיבות הבאות ידונו בכל אחת מהאפשרויות בזו אחר זו.<sup>24</sup>

ואכן למחרת, ב־7 באוגוסט, החלה הוועדה לדון באפשרויות השונות. תחילה נבדק הפתרון של מדינה אוניטרית. ראשון הדוברים היה רנד. הוא התנגד נחרצות לפתרון של מדינה אוניטרית ערבית, הן משום שעל־פי עדויות הערכים עצמם מדינה כזו לא תוכל לעמוד ברשות עצמה, והן משום שתהיה זו 'בגידה בעם היהודי והפרה של הסכמים בין־לאומיים'. לעומת זאת, טען רנד, הקמת מדינה יהודית בכל שטח ארץ־ישראל תהיה בגידה בערבים. בסופו של דבר הצטרפו כל חברי הוועדה לדעתו של רנד נגד הקמתה של מדינה אוניטרית והחלו לדון באפשרות הקמתה של מדינה דו־לאומית. רנד, ששוב היה ראשון הדוברים, טען שמבנה מדינה כזה יוביל בהכרח לקיפאון בממשל. זאת ועוד, טען רנד, פתרון כזה ימנע משני העמים את הזכות למדינה משלהם. הוא אמר שהרעיון של ארץ קדושה שיהודים וערבים חיים בה יחדיו בשלום הוא אמנם רעיון אידאלי, אך הוא אינו מעשי, שכן לא ישיביע את רצונם של שני הצדדים.

משלא זכה גם רעיון המדינה הדו־לאומית לתומכים הגיע תורו של רנד לפרט את הצעתו שלו להסדר. הוא הציג את חזונו להקמת שתי מדינות עצמאיות שגבולותיהן פתוחים, ושבתחומים מסוימים, כגון מכס, מטבע, תחבורה, תקשורת, מים ועוד, תהינה כפופות לממשל מרכזי שבו ייוצגו הן הערבים והיהודים והן המעצמות הגדולות. תוכניתו היתה שהממשל המרכזי יהיה אחראי לניהול העיר ירושלים, לשמירת האינטרסים הדתיים של כל הדתות ולהגנת ארץ־ישראל כולה מפני תוקפנות חיצונית או פנימית, בהסתייעו לשם כך בכוח ניטרלי זר. לעומת זאת הציע רנד שניהול ענייני ההגירה ורכישת הקרקעות יהיו בסמכות ממשלותיהן של שתי המדינות. באמצעות תוכנית זו, טען, ניתן יהיה לשמור על אחדותה הכלכלית של ארץ־ישראל. בשלב זה של הדיון לא זכתה תוכניתו של רנד לתמיכה מיוחדת והוא נתבקש להגישה בכתב כדי שניתן יהיה לדון בה לפרטיה במועד מאוחר יותר, כפי שנתבקש כל חבר שהיה מעוניין להגיש תזכיר משלו.<sup>25</sup>

24. 'The United Nations Committee on Palestine, Situation Report' מאת איבן, 4 באוגוסט 1947, א"מ 93.03/2270/1; 'Meeting of UNSCOP', 5 באוגוסט 1947, אצ"מ 93.03/2270/1; 'Meeting of UNSCOP', 6 באוגוסט 1947, א"מ 93.03/2270/1; מברק 182 ממשלחת הסחר הקנדית (ו'נבה) לשר החוץ מיום 9 באוגוסט 1947, NAC RG 25/4219.

25. 'Minutes of UNSCOP's Private Meetings', 7 באוגוסט 1947, א"מ 93.03/2270/1; 'Meeting of UNSCOP', 7 באוגוסט 1947, שם; מברק 182 ממשלחת הסחר הקנדית (ו'נבה) לשר החוץ מיום 9 באוגוסט 1947, NAC RG 25/4219; מכתב מקגיליבריי (ו'נבה) לטרפורד סמית מיום 11 באוגוסט 1947, PRO FO 371/61784/E7453; גרנאדוס, כך נולדה מדינת ישראל, עמ' 240-242; הרוביץ, בשליחות מדינה נולדת, עמ' 224. בפגישה שנערכה ב־8 באוגוסט הביע רנד התנגדות לאפשרות של פתרון הבעיה באמצעות משטר נאמנות. ראה: M. Jones, *Failure in Palestine: British and United States Policy after the Second World War*, London 1986, p. 278



מלבד תזכירו של רנד הוגשו עוד כמה תזכירים, ובהם אחד מאת היושב ראש עצמו. ואולם, כפי שיפורט להלן, תזכירו של רנד הוא שעתיד היה להיות הבסיס להמלצת הרוב של חברי UNSCOP. רנד פתח בקביעה שהסוגיה המרכזית העומדת לדיון בוועדה היא 'בראש ובראשונה' כיצד ניתן להבטיח את האינטרסים החיוניים של היהודים בלא לפגוע, עד כמה שאפשר, באוכלוסייה הערבית. הוא הסביר כי היהודים רוצים ממשל עצמי בטריטוריה מוגדרת שאליה יוכלו להגיע בלא הפרעה, וכי הם שואפים לממש צורך פסיכולוגי - שיוחזר להם חלק מארץ-ישראל שבו יוכלו לראות את מולדתם או מדינתם. עם זאת, ציין רנד, חשוב לשמור על אחדותה הכלכלית של הארץ. הפתרון הוא חלוקת ארץ-ישראל לשלוש מדינות עצמאיות: מדינה יהודית, מדינה ערבית ומדינת ירושלים. לשלושתן תינתן ריבונות פוליטית מלאה, והן תהיינה רפובליקות דמוקרטיות שבהן נשמרות הן זכויות הפרט הפוליטיות והדתיות והן זכויות המיעוטים בכל הנוגע לחינוך, לשפה ולפעולות תרבותיות. כל מי שהיו תושבי שתי המדינות, היהודית והערבית, ב-1 בספטמבר 1947, תוענק להם מיידית אזרחות מדינות אלו. הם יוכלו לוותר על אזרחותם בתוך שנה, אך בלא שתיפגע זכותם להמשיך לגור בהן.<sup>26</sup> לשלוש המדינות לא יהיה צבא. המעצמה המנדטורית תמשיך להתחזק כוחות צבא במדינה היהודית ובמדינה הערבית, ובעת הצורך תוכלנה המדינות להסתייע בכוחות אלה לשמירת החוק והסדר. בעתיד ניתן יהיה להחליף כוחות אלה בכוח בין-לאומי לפי בקשת שתי המדינות ובאישור מועצת הביטחון של האו"ם.<sup>27</sup>

עוד הציע רנד בתזכירו כי שלוש המדינות תהיינה מאוגדות בקומונוולת של פלסטין' וכי בראשן תעמוד 'רשות מרכזית' שתדאג לאינטרסים המשותפים שלהן בענייני כבישים בין-מדינתיים, מסילות ברזל, נמלים, שירותי דואר, טלגרף וטלפון, מכסים, סחר חוץ ועוד. הרשות המרכזית לא תיחשב למדינה במשמעותה המוגדרת במגילת האו"ם, אולם ניתן יהיה להחליט כי היא זו שתמשול במדינת ירושלים, שממשלתה תייצג גם את שלוש הדתות. הרשות המרכזית תורכב מנציגי המדינה היהודית והמדינה הערבית, ומשלושה נציגים נוספים שהן תמנינה (או שימנה האו"ם, במקרה שלא תגענה להסכמה). בתקופת המעבר, עד שתוקמנה המדינות, תמשיך המעצמה המנדטורית למשול בארץ-ישראל, ובחלוף שנה תוכלנה המדינות לבקש להעביר את סמכויות השלטון לידיהן. תזכירו נסתיים בקביעה שההגירה למדינה היהודית תתנהל על-פי החלטותיה של הסוכנות היהודית: 'הספר הלבן של 1939 לא יחול עוד על הטריטוריות של המדינה היהודית המוצעת', אך יהודים לא יוכלו לקבל זכויות תושב או לרכוש אדמות במדינה הערבית.<sup>28</sup>

26. תכלית סעיף זה היתה לאפשר לערבים שיחיו במדינה היהודית להיות אזרחי המדינה הערבית, וכך גם בנוגע ליהודים שיחיו במדינה הערבית.

27. 'Memorandum by Mr. Rand', מצורף למכתב רנד לפירסון, מיום 12 בספטמבר 1947, NAC RG 25/3694; הורוביץ, בשליחות מדינה נולדת, עמ' 225.

28. 'Memorandum by Mr. Rand' (לעיל, הערה 27).

אנשי הסוכנות היהודית לא היו שבעי רצון מכל סעיפיה של תוכנית רנד. הם טענו כי היא מכפיפה את 'מעמד המדינה' (statehood) של המדינה היהודית לעקרון שמירת אחדותה של ארץ-ישראל. כן טענו כי הקמת מדינה נפרדת בירושלים תשים לאל את האפשרות לכלול את החלק היהודי של ירושלים במדינה היהודית. הובע גם חשש שאם יוענקו לממשלת מדינת ירושלים הסמכויות לנהל את ענייני המקומות הקדושים בכל ארץ-ישראל היא תהפוך לגוף אקלזיאסטי שיחבל בקליטת העלייה היהודית. אנשי הסוכנות אף הודאגו מקביעותיה של התוכנית באשר ליהודים שיחיו במדינה הערבית. מקביעות אלה הסיקו כי גבולות המדינה היהודית יהיו כה צרים, עד כי יש צורך לציין במפורש פתרונות עבור היהודים שיהיו תושבי המדינה הערבית. כמו-כן לא היו מרוצים מן הקביעה על המשך שלטונה של המעצמה המנדטורית, שכן זו עוררה בהם את החשש שתהיה נוכחות מתמדת של כוח זר באזור. אך יותר מכול הודאגו אנשי הסוכנות מן הסמכות 'המפחידה' שניתנה בידי הרשות המרכזית, סמכות שעדיפה על סמכויות שלוש המדינות, בייחוד במה שנוגע לתחום הכלכלי. הם ראו בה מכשיר להעברת כסף יהודי לידיים ערביות, שכן לא היתה דרך אחרת להתור לשוויון בין הכלכלה הערבית ליהודית. גם רלף בנץ' (R. Bunche), ששירת כמוכיר ב-UNSCOP וקיבל לידי העתק מתזכירו של רנד, ציין ברשימותיו שכוחה של הרשות המרכזית מול המדינות חזק מדי: 'אין טעם להציע ביד אחת עצמאות וביד השנייה לקחת אותה'. ואכן, בישיבת הוועדה שנערכה ב-14 באוגוסט נמתחה ביקורת על התנאים הרבים שמציבה תוכנית החלוקה של רנד, ונטען כי הם עלולים להפוך אותה לבלתי ישימה.<sup>29</sup> אמנם בסופו של דבר זכתה הצעתו של רנד לתמיכת רוב חברי הוועדה, אך רק לאחר שהוצא ממנה רעיון הרשות המרכזית: חלוקה משולשת עם איחוד כלכלי יישראו, אך בלי סמכות מרכזית עליונה.

בישיבה שהתקיימה ב-16 באוגוסט כבר תמכו שמונה מחברי הוועדה בהצעה להקים מדינה יהודית ומדינה ערבית שתהיינה עצמאיות אך מחויבות זו לזו בתחום הכלכלי. בפגישה זו לא שב רנד להשמיע את דעותיו בעניין סמכויות הרשות המרכזית. שלושה מחברי הוועדה - נציגי הודו, איראן ויוגוסלביה - התנגדו לתוכנית החלוקה, שבשלב זה הוגדרה בפי תומכיה 'תוכנית לקונפדרציה', והיו עתידים לנסח תוכנית חלופית למדינה פדרלית. רנד שב והביע את דעתו שברישניה היא שצריכה לקבל את הסמכויות לניהול ענייני ארץ-ישראל מטעם האו"ם בתקופת המעבר, כיוון שהיא חברת האו"ם היחידה שכבר רכשה לה בקיאות במצבה של ארץ-ישראל. הוא אף הציע להאריך את תקופת המעבר לשלוש שנים (בסופו של דבר המליץ דוח הרוב של UNSCOP על תקופת מעבר של שנתיים, אך בעת הדיונים שקדמו לאימוץ החלטת החלוקה באו"ם הוסכם על תקופה של חודשיים בשל הבעיות שהיו כרוכות בעצם

29. 'Pitfalls in Rand's Project', ללא תאריך, א"מ 93.03/2270/1; ניירות בנץ' נבדקו בידו ג'ונס (לעיל, הערה 25), עמ' 275; 'Some Items from the UNSCOP Meeting', 14 באוגוסט 1947, א"מ 93.03/2270/1.

קיומה של תקופת מעבר). עוד הציג רנד כי מי שימונה מטעם האו"ם לפקח על ארץ־ישראל בתקופת המעבר, יקבל את כל הסמכויות המנהליות בארץ. פברגאט וגרנרוס התנגדו להצעה זו, והציעו שרק הסמכויות ליישם את החלטת החלוקה הן שתינתנה בידי מי שימונה לצורך זה מטעם האו"ם.<sup>30</sup>

בישיבת UNSCOP מיום ה־18 באוגוסט נדון הנושא הכלכלי ברוח תוכניתו של רנד. רנד עצמו השתתף בדיון השתתפות פעילה ביותר, כציניו את הגירעון הכספי הצפוי למדינה הערבית ובהדגישו כי יש לארגן את המערכת הפיננסית בארץ־ישראל כך שהמדינה היהודית תכסה גירעון זה. נציגי איראן והודו, אף שהתנגדו עקרונית לעצם רעיון החלוקה, דווקא תמכו בהצעה זו. יומיים לאחר מכן כבר העביר הרוביץ לרנד תזכיר, שהפיץ גם בין שאר חברי הוועדה, בעניין 'יכולת הקיום הכלכלית של המדינה הערבית בחלק מארץ־ישראל'. בתזכיר נטען שהמדינה הערבית תוכל לקיים את עצמה מבחינה כלכלית, וכי לא ניתן להסכים לתמיכה כספית מתמדת של המדינה היהודית בה. הסדר כזה, נטען בתזכיר, יוליד חיכוכים, והוא אינו ברי־כפייה לטווח הארוך.<sup>31</sup> ואכן, תוכנית החלוקה שנתקבלה בסופו של דבר קבעה שיהיה איחוד כלכלי, אך לא סבסוד יהודי מתמיד של המדינה הערבית.

תזכיר נוסף שהפיץ הרוביץ בין הנציגים עסק בעניין ירושלים. בתזכיר נטען שיש לראות בהכללת ירושלים היהודית דהיינו החלק היהודי של ירושלים שמחוץ לחומות, במדינה היהודית חלק בלתי נפרד מהסדר חלוקה יעיל. ואכן, סוגיית מעמדם של ירושלים והמקומות הקדושים בקונפדרציה העתידית היתה אחת הסוגיות הבעייתיות ביותר שהעסיקו את תומכי החלוקה מקרב חברי UNSCOP – עד כדי כך שלצורך הדיון בה הוקמה תת־ועדה מיוחדת של נציגים־מחליפים. בשיחה שהתנהלה בין מיירנד, שהיה חבר בתת־ועדה זו, ובין נציגי הסוכנות, הרוביץ, אוברי איבן וליאו כהן, ניסו אלה האחרונים לשכנעו שאין אפשרות להגשים את הציונות בלי ציון. הם הדגישו את השיבות הרבה של ירושלים לעם היהודי, והתריעו כי לא ניתן יהיה להשיג את תמיכת היהודים לתוכנית חלוקה שלא תכלול את ירושלים במדינה היהודית. מיירנד, שהשתכנע מטיעוניהם, תמך בתחילה בחלוקת העיר כהכרה בקשר הדתי והרוחני של היהדות אליה, אך יתר חברי הוועדה לא חשבו כמוהו. בסופו של דבר הצטרף מיירנד לנציגי אוסטרליה, הולנד, פרו ושוודיה, שהציעו הצעת פשרה: לבנאם את העיר בשטח מצומצם ביותר ולהפכה למעין עיר הופשית. בין הנימוקים להצדקת עמדתם ציינו הנציגים את הצורך לשמור על אחדותה של ירושלים; את היות ירושלים מטרופולין לשלוש הדתות, עיר שאתריה הקדושים שוכנים זה בצד זה ואחדים מהם קדושים לכמה דתות; את הצורך למשול בירושלים ללא משוא פנים כדי

30. 'Meeting of UNSCOP', 16 באוגוסט 1947, שם.

31. 'Meeting of UNSCOP', 18 באוגוסט 1947, שם; 'The Economic Viability of the Arab State in Part of Palestine', מצורף למכתב הרוביץ לרנד מיום 20 באוגוסט 1947, א"מ 93.03/2270/12.

לשמור על השלום בה ועל נגישותה לכל הדתות (לכן הציעו שמושלה ימונה מטעם האו"ם); ולבסוף, את העובדה שסכסוך בעניין ירושלים עלול להביא למתיחות בין-לאומית, וגוף בין-לאומי שימשול בעיר יהיה כשיר יותר למנוע זאת. הגבולות שהציעו הנציגים כתחום האזור המיוחד של ירושלים היו אבו-דיס במזרח, בית-לחם בדרום, עין-כרם במערב ושועפאט בצפון. הצעות תת-הוועדה הובאו לאישור הנציגים הראשיים וזכו לתמיכת הרוב. גם רנד תמך בדעה שיש להפוך את ירושלים וסביבותיה לשטח בין-לאומי ולא לשייכן לא למדינה היהודית ולא לערבית.<sup>32</sup>

אולם הסוגיה הקשה ביותר שבה התחבטו תומכי החלוקה, ושגרמה חילוקי דעות חריפים ביניהם, היתה סוגיית הגבולות. עוד ב-12 באוגוסט פנה הורוביץ לרנד כשהוא מצויד במפות וניסה לשכנעו לכלול הן את הנגב והן את הגליל במדינה היהודית. רנד אמנם גילה עניין בדברים, אך תומכי המדינה היהודית מקרב חברי הוועדה נתקלו בבעיה מכיוון בלתי צפוי. בעוד רנד תומך בדעה שיש להעניק ליהודים שטח גדול ככל האפשר ולדאוג לקשרים כלכליים מרביים בין שתי המדינות, טען הפרואני סלזר (A. Garcia-Salazar), שהיה מראשוני התומכים עקרונית ברעיון החלוקה, כי הקשרים הכלכליים צריכים להיות מועטים ככל האפשר, וכי המדינה היהודית צריכה להיות עצמאית לחלוטין, אך זעירה, למעשה סמלית בגודלה. חברים אחרים בוועדה סברו כי תפיסתו הטריטוריאלית של סלזר היא קיצונית. מלבד רנד התנגדו להצעה זו גם גרנדוס ופברגאט, וכן ליסיצקי (K. Lisicky), נציג צ'כוסלובקיה. אף הנציג ההולנדי, בלום (N. S. Blom), לא גילה אהדה כלפי הצעתו של סלזר. בפגישת הוועדה ב-19 באוגוסט הציע פברגאט תוכנית למדינה יהודית בגבולות מרביים. תוכנית זו עוררה את חמתו של סנדסטרום. הלה טען שפברגאט מציג להעניק למדינה היהודית שטח גדול מזה שדרשו היהודים עצמם, והגדיר את מפתו 'לא מוסרית'. פברגאט מחה, ורנד, שנועץ לעזרתו, גינה בנאום ארוך את התבטאויותיו של היושב ראש ועמד על כך שזכותם של חברי הוועדה להציע הצעות כטוב בעיניהם. כן טען רנד, לגופו של עניין, כי הואיל והמעצמה המנדטורית לא מילאה את חובותיה כלפי היהודים על האו"ם לפצותם על כך, וזאת בהעניקו להם קרקע וזכויות הגירה. הוא הביע את תמיכתו בהצעת פברגאט, וגרנדוס וליסיצקי הצטרפו אליו.<sup>33</sup> אף-על-פי-כן הוסיפה תוכניתו של סלזר לרחף בתלל האוויר, ועתידה

32. 'Note on Jerusalem', מצורף למכתב מהורוביץ לרנד, 19 באוגוסט 1947, שם; 'Talks about Jerusalem' מאת ד' הורוביץ, 19 באוגוסט 1947, אצ"מ S 25/5970; 'Report of the Subcommittee on Religious Interests and Holy Places', 1947, א"מ 93.03/2270/1; מברק 210 ממשלחת הסחר הקנדית (ו'נבה) לשר החוץ מיום 25 באוגוסט 1947, NAC RG 25/4219; ספר השנה של האו"ם (לעיל, הערה 19), עמ' 229; גרנאדוס, כך נולדה מדינת ישראל, עמ' 247-248; הורוביץ, בשליחות מדינה נולדת, עמ' 238.

33. 'Conversation with Mr. Rand', 12 באוגוסט 1947, אצ"מ S 25/5970; מכתב ליאור [הן] (ו'נבה) לג' מאירסון מיום 18 באוגוסט 1947, אצ"מ S 25/3965; 'Meeting of UNSCOP', 19 באוגוסט 1947, א"מ 93.03/2270/1; 'Conversation with Mr. Sisto', 22 באוגוסט 1947, שם; הורוביץ, בשליחות מדינה נולדת, עמ' 241.

היתה לשבוק חיים - שוב, בעקבות התערבותו של רנד - רק בשלב הסופי של הדיונים, כפי שיבואר בהמשך.

ב־20 באוגוסט, כיוון שהתברר כי לא ניתן יהיה להגיע לתמימות דעים וכדי להחיש את עבודת הוועדה, החליטו חברי הוועדה להתחלק לשלוש קבוצות עבודה. תומכי החלוקה היוו שתי קבוצות, שאחת מהן נועדה לדון בעניינים העקרוניים הכרוכים בתוכנית והשנייה - בסוגיית הגבולות. הקבוצה השלישית אמורה היתה לדון בהצעה להקים מדינה פדרלית. רנד נמנה עם חברי הקבוצה הראשונה. בו ביום ניסה, כנראה בפעם האחרונה, לחזק את סמכויות הרשות המרכזית שחזה. הוא הציג שבסמכותה יהיה להפקיע קרקעות לצרכים ציבוריים, אך לבסוף התקבלה הצעתו של גרגדוס, שסמכות זו תהיה בידי ממשלותיהן של שתי המדינות. בתום כמה פגישות לא־רשמיות גיבשו חברי קבוצה זו את הקווים הסופיים של התוכנית לחלוקה עם איחוד כלכלי, ותוך כדי דיונים משותפים עם הקבוצה השנייה נשלמה הכנתו של דוח הרוב. הוויכוחים בין תומכי החלוקה בנושא הגבולות נמשכו עד לרגע האחרון. רנד ונציגי גואטמלה ואורוגוואי רצו לכלול את כל הגליל וגם את מרבית הנגב הצפוני במדינה היהודית. סנדסטרום והנציג ההולנדי הסכימו לכלול את הגליל במדינה היהודית אך התנגדו לכלול בה את הנגב, ונציג פרו התנגד להכללת הגליל אך תמך בהכללת חלק מהנגב. לבסוף, כדי שלא יגישו תומכי החלוקה שלוש הצעות טריטוריאליות שונות, הושגה פשרה שהיה בה מן המהפך: הוחלט שהגליל המערבי יימסר למדינה הערבית ואילו כל הנגב יינתן למדינה היהודית.<sup>34</sup>

הישיבות ה־46 וה־47 של הוועדה, ב־27 באוגוסט, היו ללא ספק הישיבות המכריעות בעיצוב דמותו הסופית של דוח UNSCOP. בישיבה ה־46 ניסה רנד לשכנע את תומכי רעיון המדינה הפדרלית שלמעשה אין הבדל ממשי בין תוכניתם לבין זו של ה'קונפדרליסטים' (תומכי החלוקה). שני הרעיונות, כך טען, חותרים לחלוקת סמכויות מסוימת ולשמירת האחדות הכלכלית, אלא שהבעיה בתוכנית הפדרציה היא שתוכנית זו גונת בידי הרוב הערבי כוח הכרעה במספר רב של תחומי חקיקה. לדוגמה, טען רנד, הממשל העליון של המדינה הפדרלית יהיה בעל הסמכות על ההגירה ועל המכסים, והרי לא ניתן לצפות מן המדינה היהודית במסגרת הפדרציה שתסכים לפיקוח על ההגירה אליה. כן טען כי אי־אפשר לצפות שתסכים לפיקוח על המכס שלה, כיוון שרוב התעשייה בארץ־ישראל היא בידי היהודים. ניתן להפקיד את עניין המכסים בידי שלושה נציגים חיצוניים שידאגו לאינטרס של כל ארץ־ישראל. ואולם, ציין רנד, אם אכן ייקבע בהצעתם של הפדרליסטים כי סמכותו של הממשל העליון תוגבל לענייני חקיקה כלכלית בלבד, אזי למעשה לא יהיה כל הבדל בין

34. 'Meeting of UNSCOP', 20 באוגוסט 1947, א"מ 93.03/2270/1; מכתב מקגילבריי (ז'נבה) לטרפורד סמית מיום 21 באוגוסט 1947, PRO FO 371/61786/E7852; מברק 210 ממשלת הסדר הקנדית (ז'נבה) לשר החוץ מיום 25 באוגוסט 1947, NAC RG 25/4219; מכתב משה [שרתוק] (ז'נבה) לגולדה [מאירסון] מיום 7 בספטמבר 1947, אצ"מ S 25/5991; דוח UNSCOP (לעיל, הערה 12), 1, עמ' 47.

תוכניתם לבין זו של הקונפדרליסטים. רנד הוסיף כי יתרונה של תוכנית הקונפדרציה על תוכנית הפדרציה, אף אם הפדרציה תהיה מוגבלת במסכוייתה, הוא 'תחושת העצמאות' שתעניק לשני העמים, שהיא דבר חשוב ביותר. זאת ועוד, טען רנד, אם תוכנית הפדרציה לא תתקבל על דעת שני העמים, לא ניתן יהיה ליישמה. לעומת זאת, אם יוחלט על חלוקה, די בהסכמתו של עם אחד משני העמים כדי שבעייתו תיפתר. במקרה כזה תיוותר בעיה רק בנוגע לחלק הנותר של ארץ-ישראל. לכן סבר רנד שהצעת החלוקה מאפשרת לפחות 'להתחיל' בפתרון הבעיה, ואילו באשר לתוכנית הפדרציה טען כי 'אין לי הספק הקל ביותר שבעולם' שלא ניתן יהיה אפילו להתחיל. 'התוכנית פשוט תמות. זאת תהיה הפלה'. מדוע להמליץ על תוכנית, תהה רנד, אם ידוע מראש שלא תצא אל הפועל?<sup>35</sup>

לפיכך הביע רנד את תמיכתו ברעיון החלוקה, שמשמעותו המעשית היא חלוקה בתחום הפוליטי-חוקיקתי ואחדות בתחום הכלכלי. את המעוניינים בפרטי התוכנית הפנה רנד לטיוטות דוח הרוב שתולקו בין חברי הוועדה. כן ציין את תמיכתו בהמלצת דוח הרוב להעניק מעמד מיוחד לירושלים, כיוון ש'היא צריכה להישמר לעולם כולו'. באשר לגבולות, עמד רנד על דעתו שיש לתת למדינה היהודית את שהובטח לה בוועדת פיל וכן את הנגב, 'שאם לא כן ייוותר עקר ובלתי מנוצל'. טענתו היתה שאם היהודים לא יצליחו לפתח את הנגב, הרי שבלא-הכי יישאר אזור זה חסר תועלת לכול, שכן איש מלבדם לא יפתחו. אולם אם יצליחו היהודים לפתח את הנגב, תהיה בכך תועלת לכול.

בתגובה לדבריו של רנד אמר סימיץ', מתומכי המדינה הפדרלית, שאינו מבין מדוע נקראת הצעתו של רנד 'קונפדרציה', שהרי מדובר בחלוקה של ממש עם אחדות כלכלית מסוימת. על כך השיב רנד כי אבחנתו של סימיץ' מקובלת עליו, ופברגאט הבהיר שאכן מדובר בתוכנית להקים שתי מדינות עצמאיות שיש להן מערכת כלכלית אחת. גם גרנדוס הביע את תמיכתו 'המוחלטת' בדבריו של רנד, ובייחוד בכל האמור בעניין הגבולות. במועד מאוחר יותר עתיד היה איש הסוכנות היהודית גלבר לזקוף לזכות רנד את העובדה שברגע האחרון, לפני ניסוחו הסופי של דוח הרוב של UNSCOP, נעלמה ממנו המילה 'קונפדרציה' ונותר רק המינוח 'חלוקה'. בעיני גלבר, שהיה יהודי-קנדי, משמעות המושג 'קונפדרציה' היתה לא הרבה יותר מסוג של פדרציה, כמו זו שניסדה בקנדה ב-1867, ובוודאי לא מדינות ריבוניות. לפיכך שמח גלבר על השמטתו של מונח זה, שכן סבר שכך תימנע אי-בהירות בעתיד, עת תבקש המדינה היהודית להצטרף לאו"ם.<sup>36</sup>

בישיבה ה-47 של הוועדה הועמדו להצבעה שתי התוכניות - תוכנית החלוקה עם האיחוד הכלכלי ותוכנית המדינה הפדרלית. בתוכנית החלוקה תמכו שבעה חברים -

35. 'Special Committee on Palestine - Verbatim Record of the Forty-Sixth Meeting', 27 באוגוסט 1947, אצ"מ A 366, קופסה 2.

36. שם; 'Zionist Public Relations and the Inquiry Committee Report - The Need for Immediate Action' מאת גלבר, 3 בספטמבר 1947, אצ"מ S 25/5991.

נציגי קנדה, צ'כוסלובקיה, גואטמלה, הולנד, פרו, שוודיה ואורוגוואי. שלושה חברים - נציגי הודו, איראן ויוגוסלביה - תמכו בתוכנית המדינה הפדרלית. הנציג האוסטרלי, שהיה בין המתדיינים הפעילים בסוגיית החלוקה, הפתיע במידת מה בסרביו להצטרף להמלצת הרוב. נציג זה עתיד היה לצרף לדוח הוועדה הסבר, ובו טען כי מכיוון שאף אחד מהפטרונות לא זכה לתמיכת רוב מכריע של חברי הוועדה, מן הראוי שיוצגו לפני העצרת הכללית כל האפשרויות בלא שתצוין העדפת הוועדה לאחת מהן, והעצרת הכללית היא שתכריע ביניהן. בכך לא תמו דיוני הוועדה, ותיקונים קלים הוכנסו בדוח שלה עד לישיבתה הלילית ב־31 באוגוסט - היום האחרון לדיוניה על־פי המנדט שניתן לה מן האו"ם.<sup>37</sup>

ואולם, אף שרעיון החלוקה זכה לתמיכתם של רוב חברי UNSCOP לא פגו חששות היהודים בעניין הגבולות שייקבעו למדינה היהודית. הורוביץ חשש שברגע האחרון ייסוגו אחדים מתומכי החלוקה מעמדתם ויתפשרו על הצעתו של סלור להקים מדינה יהודית זעירה ('מדינת אסימון', כלשונו). לפיכך פנה לרנד דקות ספורות לפני שנפתחה ישיבת הסיום של UNSCOP והתריע לפניו כי קבלת הצעתו של סלור פירושה לא רק חריצת דינם של היהודים לשבט, אלא גם הכשלת הסיכוי לפתרון בעיית ארץ־ישראל. הורוביץ טען כי הערבים תולים את כל תקוותם בקבלת הצעתו של סלור, שכן הצעה זו לא תזכה לרוב של שני השלישים הדרושים בהצבעת העצרת הכללית. הוא ציין כי התוצאה תהיה ששאלת ארץ־ישראל תישאר בלתי־פתורה כבעבר. כמו־כן הזכיר לרנד את דבריו שלו - שהיהודים לוחמים וגבם אל הקיר. תשובתו של רנד לדברים אלה היתה: 'לא אניה לשים אתכם בגטו טריטוריאלי'. במליאת הוועדה הזכיר רנד כי ההבטחה להקים בית לאומי ליהודים לא מולאה מעולם. הוא ציין כי הגירת היהודים לארץ־ישראל ורכישת קרקעות בה הגובלו בעשור האחרון באופן מלאכותי, וכך נעצרה התפתחותה של הקהילה היהודית בארץ־ישראל. אלמלא הספר הלבן והחקיקה בענייני קרקעות, טען רנד, היה מספרם של היהודים בארץ־ישראל רב מכפי שהוא. עמדתו התקיפה של רנד הותירה את רישומה על יתר חברי הוועדה, ותוכנית המדינה היהודית הוצערה לא הועלתה עוד. תם פרק ניסוחו של דוח UNSCOP, ומיירנד יכול היה לדווח לשר החוץ שלו בסיפוק ש'השופט רנד היה במידה רבה התורם הראשי לתוכנית החלוקה עם איחוד כלכלי'.<sup>38</sup>

בשלב זה כבר לא היה מיירנד היחיד שחשב כך. הורוביץ היה משוכנע שראנד הוא־הוא שהכריע את הכף. קאנדה ידועה כדומיניון הנאמן ביותר לבריטניה, וודאי שאינה חשודה על משפט קדום אנטי־בריטי. בהתממה על הדין וחשבון ראו הכל גורם מכריע בפרשת ועדת [ה]או"ם. אף גלבר ציין שיידו היציבה של רנד לא היתה בלתי

37. מברק 220 ממשלחת הסחר הקנדית (וינבה) לשר החוץ, מיום 1 בספטמבר 1947, NAC RG 25/4219; דוח UNSCOP (לעיל, הערה 12), כרך 1, עמ' 47, 59, וכרך 2, עמ' 23; גרנאדוס, כך נולדה מדינת ישראל, עמ' 246.

38. הורוביץ, בשליחות מדינה נולדת, עמ' 244-245; מברק 220 ממשלחת הסחר הקנדית (וינבה) לשר החוץ, מיום 1 בספטמבר 1947, NAC RG 25/4219.

ניכרת בעת ניסוח דוח UNSCOP, וכי 'השופט רנד היה הדמות הדומיננטית בדיוני ועדת החקירה בז'נבה [...] נחישות תמיכתו בחלוקה היא שנחלה ניצחון'. בן-גוריון, בנאום במועצת מפא"י, אמר:

היינו בטוחים ולא בלי יסוד, שהכנסת קנדה לוועדה היא מסווה להכנסת אנגליה ומיניסטריין החוץ. מכל הדומיניונים, קנדה היא הפחות ציונית. באוסטרליה, ניוזילנד, דרום-אפריקה היתה אהדה. לא כן בקנדה. והנה נפגשנו עם האיש [רנד, א"ט]. הוא ידע מעט מאוד על הציונות, אך הוא ראה בארץ שיש אומה יהודית. זה הדבר העיקרי שהוא למד, והוא כאדם הגון בא לידי מסקנה, שלכל אומה מן ההכרח [שתהיה לה] מדינה שלה, מקום שהיא שלטת שם והוא שלה [...] הציר הקנדי, שהוא לא פחות בריטי מהבריטים, מתקומם ואומר שצריכה להיות מדינה יהודית.

ומשה שרתוק, שבתחילה חשד במגמותיו של רנד, יכול היה לדווח, בסיכומה של הפרשה:

בשלושה קנינו את האיש הזה - במה שראו עיניו בארץ, במצפוניו הוא ובהשפעת דוליק [ורוביץ] עליו. לגיורו של זקן זה היתה חשיבות שאין להעריך, כי הוא חיזק לאין שיעור את האגף הציוני הקיצוני, בהוסיפו לשני הלטינים היוצאים דופן [פברגאט וגרנדוס, א"ט] את הסמכות והמשקל של איש האימפריה הבריטית, ולבסוף הוא אשר שימש גשר בין אגף זה לבין קבוצת ה'יור' - בלום-ליסיצקי-סלזר.<sup>39</sup>

יש לציין כי הקהילה הערבית הזעירה של קנדה (כשנים-עשר אלף איש בימים ההם) לא היתה שבעת רצון כלל וכלל מפועלו של רנד. מחמד סעיד מסעוד, נשיא הליגה לידידות קנדית-ערבית במונטריאול, שיגר ליושב ראש ועדת החוץ של הפרלמנט הקנדי מברק, ובו הביע את הפתעתו מהעמדה 'השליילית והבלתי מובנת' של נציגי קנדה ב-UNSCOP. הוא טען כי עמי ערב ומנהיגיהם רכשו כבוד לקנדה, ואומות קטנות רבות ציפו כי תתפוס עמדת מנהיגות, אך הצבעת נציגי קנדה בעד תוכנית החלוקה הרחיקה ממנה את הנאמנים שבידידיה בעולם הערבי. כן הוסיף כי בין קנדה לעולם הערבי נוצר אי-אמון, וכי אותם ערבים שבמשך שלושים השנים

39. הורוביץ, בשליחות מדינה נולדת, עמ' 249; 'Zionist Public Relations and the Inquiry Committee Report - The Need for Immediate Action' מאת גלבר, 3 בספטמבר 1947, אצ"מ S 25/5991; 'The Canadian Government and the Majority Proposals: Recent Developments' מאת גלבר לחברי הסקציה האמריקנית, הנהלת הסוכנות היהודית, 11 בספטמבר 1947, אצ"מ Z 5/485II; נאום בן-גוריון במועצת מפא"י, כ"ג אב תש"ז, ד' בן-גוריון, פעמי מדינה (זכרונות מן העיזבון: מרס-נובמבר 1947), תל-אביב תשנ"ד, עמ' 281-282, 285; מכתב משה [שרתוק] (זינבה) לגולדה [מאירסון] מיום 7 בספטמבר 1947, אצ"מ S 25/5991.



האחרונות ניסו לקרב בין בריטניה לבין העולם הערבי חשים עצמם פגועים. נציגי קנדה ב-UNSCOP פגעו באינטרסים של קנדה ושל בריטניה גם יחד ובסיכוי שקנדה תוכל להנהיג את האומות הקטנות, ולכן, כקנדים המעוניינים בהבנה בין קנדה לבין העולם הערבי, ערביי קנדה מוחים נגד עמדתם של נציגי קנדה ב-UNSCOP.<sup>40</sup> ואולם, יושב ראש ועדת החוץ של הפרלמנט הקנדי דווקא סבר ש'המנהיגות שגילה רנד בוועדה יצרה לקנדה השפעה רבת ערך בחוגי האו"ם', וטען שהממשלה הקנדית 'מאוד שבעת רצון' משירותו של רנד ב-UNSCOP. חבר הפרלמנט היהודי דייוויד קרול (D. Croll), נציג המפלגה הליברלית מטורונטו, פסק בנאום שנשא בפרלמנט בראשית 1948 שמאמצי של רנד ב-UNSCOP נתפסו 'בכל העולם' כהישג של יחיד: 'ללא סבלנותו והבנתו, סביר לומר שדוח UNSCOP לא היה רואה את אור היום'. הוא הביע את גאוותו על השתתפותה של קנדה בפתרון בעיית ארץ-ישראל ('יוצגנו בצורה כה מעולה ורבת יכולת'), וראה במפעלו של רנד ובתרומת המשלחת הקנדית לקבלת החלטת החלוקה בעצרת הכללית 'תרומה ראויה לציון לשלום העולמי'.<sup>41</sup>

#### הערכת השקפותיו של רנד

מכל האמור עד כה עולה אפוא כי רנד הוא שהצליח לגבש רוב מקרב חברי UNSCOP לתמיכה בהצעת החלוקה. יתרה מזו, הוא הצליח להסיר מסדר היום את תוכנית המדינה היהודית המצומצמת, ובסיועם של פברגאט וגרנדוס אף הביא להרחבת גבולותיה המוצעים במידה המרבית שנתאפשרה במסגרת חילוקי הדעות ששררו בין תומכי החלוקה. אילו היה הדבר תלוי בו אף היה כולל בגבולות אלה את כל הגליל. היסודות הבעייתיים בהצעתו - הרשות המרכזית רבת הסמכויות (רעיון שאנשי הסוכנות היהודית התנגדו לו) ותקופת המעבר הארוכה - הושמטו מן התוכנית, האחד בדיוני UNSCOP עצמה, והשני בזמן הדיונים על דוח UNSCOP באו"ם, עת צומצמה תקופת המעבר לחודשיים.

מה הניע את רנד לתמוך תמיכה כה נחרצת בחלוקה, ולמעשה בהקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל? כדי להשיב על שאלה זו ראוי לברוק, לסיום, את התמונה השלמה של תפיסתו ואורה מחשבתו של השופט רנד בשאלת ארץ-ישראל. המזרחנית הקנדית הפרו-ערבית אליזבט מקלום (E. P. MacCallum), ששירתה באותם ימים במשרד החוץ הקנדי, היתה משוכנעת שרנד יצא לארץ-ישראל עם דעה קדומה פרו-ציונית.<sup>42</sup> אין ספק שהצדק היה עמה, ולא עם דייוויד ברכסון (D. Bercuson),

40. מברק מ"ס מסעוד ליושב ראש ועדת החוץ, בית הנבחרים, מיום 10 בספטמבר 1947, מצוטט ב-*The Canadian Arab*, 3, 4-5-6 (July-September 1947), p. 5.

41. 'Memorandum on an interview with Joseph Bradette, M.P., Chairman of the External Affairs Committee of the Canadian House of Commons' (מאת מואט), 16 בספטמבר 1947, אצ"מ Z/5/471, *Official Report of Debates - House of Commons, Fourth Session - Twentieth Parliament, 1948*, 2, Ottawa 1948, p. 1666.

42. הילמר (לעיל, הערה 2), עמ' 68 (הילמר ראינה את מקלום).

היסטוריון יהודי-קנדי, שפסק שרנד יצא לארץ-ישראל ללא שום דעה קדומה כו.<sup>43</sup> עוד בטרם החלה מעורבותו בשאלת ארץ-ישראל ידע רנד על הציונות מתוך היכרותו עם השופטים היהודים-האמריקנים ברנדייס ופרנקפורטר, שאותם העריך. הוא הוקיר את התנ"ך, וערב צאתו לארץ-ישראל קרא ספרות העוסקת בה ובציונות. לא ידוע על קשרים מוקדמים דומים שהיו לרנד עם הקהילה הערבית בצפון אמריקה; ודאי הוא שהשפעתה של הקהילה הערבית הועירה בקנדה היתה בלתי מורגשת. משהגיע רנד לארץ-ישראל התרשם עמוקות ממה שראו עיניו בקרב הקהילה היהודית. לאלה נוספו גם הקשרים ההדוקים שקשר עמו איש הסוכנות היהודית דוד הורוביץ, אשר בתושייה רבה הצליח לחזק את רשמיו החיוביים בלאו-הכי של רנד מהעם היהודי. הערבים, לעומת זאת, החרימו את UNSCOP, וגם כשהואילו להיפגש עם חבריה באופן לא-רשמי, התנהגו באופן שהזיק לאינטרסים שלהם.

למעשה, את כל האמור לעיל אמר רנד עצמו כשנפגש עם גלבר ועם אליהו אפשטיין (ראש משרד הסוכנות היהודית בושינגטון) ימים ספורים לאחר ששבה UNSCOP לניו-יורק. אפשטיין (לימים אילת) מספר שרנד היה אדם מאופק וחסר את החום והגימה הרגשית שאפיינו את פברגאט וגרנדוס במגעיהם עם היהודים. עם זאת, דבריו היו זהים לדבריהם. הוא ראה בבעיית ארץ-ישראל בעיה אנושית ומוסרית יותר מאשר בעיה שיש להעריכה בקני מידה משפטיים ומדיניים בלבד. הוא התרשם מהמשטר הדמוקרטי שהנהיג היישוב היהודי לעומת המשטרים הנחשלים שבמדינות ערב, ומשלטונם העצמי היעיל של היהודים, המושתת על עקרונות של קדמה חברתית, ליברליזם ושמירת זכויות הפרט. רנד גם הביע את הערכתו למנהיגי היישוב, ואמר שלישוב היהודי יש כל הנתונים לקיים עצמאות מדינית וממשל עצמי ברמה גבוהה מזו המאפיינת כמה מדינות עצמאיות זה כבר. הוא ביקר קשות את יחסם של הערבים ל-UNSCOP, יחס שגרם נזק רב להם עצמם ולפחות בעקיפין סייע לחייוק תוקפן של טענות היהודים לפני הוועדה. רנד אמר שחברי הוועדה לא גילו בקרב המנהיגים הערבים - למעט עבדאללה - יכולת להעריך דברים באופן מציאותי ותכליתי.<sup>44</sup>

43. D. Bercuson, 'Serving the National Interest: Canada's Palestine Policy 1940-1949', *Middle East Focus*, 6, 5 (1984), p. 14. ברכסון גם חולק על דברי מייירנד שצוטטו לעיל, ש'רנד היה במידה רבה התורם הראשי לתוכנית החלוקה', וטוען שתוכנית החלוקה שנתקבלה בסופו של דבר על-ידי חברי UNSCOP היתה פשרה בין תוכניתו של רנד לבין תוכנית שהציע פברגאט. הוא מביא ציטוטים מדברי בנץ' השוללים את ייחודיות תפקידו של רנד בוועדה. ראה: *Idem, Canada and the Birth of Israel: A Study in Canadian Foreign Policy*, Toronto 1985, p. 105. נכון הוא שפברגאט הציע תוכנית שהיתה טובה עוד יותר ליהודים (בין השאר, כל אלמנט הרשות המרכזית לא היה בה), אך לא היה סיכוי שתוכניתו תתקבל. הוא וגרנדוס נתפסו כפרו-ציונים קיצונים, כפי שאכן היו, וגרנדוס נתפס גם כאנטי-בריטי, בגלל הסכסוך בין בריטניה לגואטמלה על הונדרוס הבריטית.

44. אילת, המאבק על המדינה, עמ' 195.

גם הורוביץ מספר שרנד לא נטה להתחשב בבעיות מנהליות, וכי הוא התמקד בהיבטים המוסריים וההומניים של שאלת ארץ־ישראל וברדיפת האמת והצדק וגילה חוסר סובלנות כלפי שיקולים פוליטיים. רנד שב לקנדה כשהוא משוכנע בצורך להקים מדינה יהודית. הוא המשיך לעמוד בקשר עם הורוביץ, ובמכתב ששלח לו ימים ספורים לאחר ההצבעה באו"ם על תוכנית החלוקה כתב: 'הרגע [של ההצבעה, א"ט] היה, כפי שאתה אומר, רגע היסטורי בשביל העם שלמענו נתתם כליך הרבה. אני מקווה ששום דבר לא ימנע את הגשמת השלבים האחרונים של מסעכם הלאה'.<sup>45</sup>

ב־1954 נטעה הקהילה היהודית של ויניפג חורשה לכבודו של רנד בישראל. בדברי תודתו אמר רנד: 'לאחר אלף ושמונה־מאות שנות גלות חזר העם היהודי למולדתו [...] הוא מצוי כעת במשרה מלאה של לידה מחדש [...] מן הטבע וחבלי הלידה של התחדשות זו טיטול כעת ארצו ייחודיות חדשה'.<sup>46</sup> ב־1968 הוענק לרנד תואר דוקטור לשם כבוד מטעם האוניברסיטה העברית בירושלים, וקתדרה על שמו נחנכה בפקולטה למשפטים שלה.

45. הורוביץ, בשליחות מדינה נולדת, עמ' 193: מכתב רנד (אוטווה) להורוביץ מיום 9 בדצמבר 1947, א"מ 93.03/2266/24. גם מיירנד המשיך לעמוד בקשר עם הורוביץ, ובמכתב ששלח לו לאחר ההצבעה על תוכנית החלוקה באו"ם כתב: 'אני מניח שהסיכויים הכרויים של מדינה יהודית ירעננו כעת את התלהבותך ומרצך'. ראה מכתב מיירנד (אוטווה) להורוביץ מיום 9 בדצמבר 1947, שם.

46. B. Figler, 'History of the Zionist Ideal in Canada', E. Gottesman (ed.), *Canadian Jewish Reference Book and Directory*, Montreal 1963, p. 93

United Nations

Nations Unies

RESTRICTED

GENERAL  
ASSEMBLY

ASSEMBLEE  
GENERALE

A/AG/13/82  
31 August 1947

ORIGINAL: ENGLISH

REPORT TO THE GENERAL ASSEMBLY

BY

THE UNITED NATIONS SPECIAL COMMITTEE ON PALESTINE

*Emil Sandstrom*

*A. Rahman*  
(India)

*W. G. McLeod* (Australia)

*K. S. Chatterjee* (Bangladesh)

*M. S. Khan* (Pakistan)

Geneva, Switzerland

*M. M. M. M.* (Netherlands)

*J. G. R. R.* (Canada)

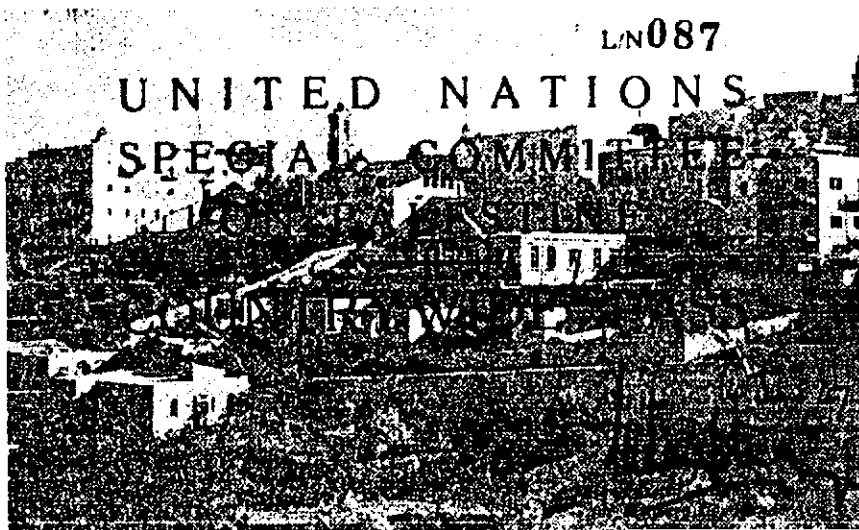
*K. S. S.* (Soviet Union)

*E. E. E.*  
(France)

*Levon Terpetat* (Armenia)

שער דו"ח UNSCOP המקורי, עם חתימות של אחד-עשר חברי הוועדה (החתימתו של דג  
שנייה מלמטה).

המקור: הארכיון הציוני המרכזי, תיק A 366/1



צד קדמי

*Signature of Holder*

Family Name **RAND**  
First Name(s) **IVAN CLEVELAND**  
Nationality **Canadian**  
Passport No. **D-0024**  
Passport Date **27 May 1947**  
Residence in Jerusalem **KADIMA FLATS**

*Ivan Cleveland Rand*

UNSCOP 30E77/2 - 1947

צד אחורי

ברטיס החבר של השופט דוד ב-UNSCOP  
המקור: הארכיון הלאומי של קנדה, תיק MG 30E77/2